

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ &
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΙΤΙΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ ΤΩΝ ΜΜ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ. Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ ΔΙΑΚΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΒΙΚΕΝΤΙΑ ΦΙΛΙΑΔΟΥ

ΠΡΕΒΕΖΑ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2014

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή

Τόπος:

Ημερομηνία:

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Ονοματεπώνυμο, Υπογραφή

2. Ονοματεπώνυμο, Υπογραφή

3. Ονοματεπώνυμο, Υπογραφή

Ο Προϊστάμενος του Τμήματος

Ευχαριστίες ,

Η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι αποτέλεσμα έρευνας η οποία πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια 7 μηνών. Σε αυτή τη προσπάθεια συνέβαλε τα μέγιστα σε όλα τα στάδια ο επίκουρος καθηγητής του ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ στο τμήμα της Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής Διακομιχάλης Μιχαήλ τον οποίο θέλω θερμά να ευχαριστήσω. Σημαντική ήταν ακόμη η βοήθεια της οικογένειάς μου στη διαδικασία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας και θέλω επίσης να ευχαριστήσω.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	8
1.1 Ορισμός του φόρου	8
1.2 Αντικείμενο του φόρου.....	8
1.3 Υποκείμενο του φόρου	9
1.4 Διακρίσεις φόρου	10
1.5 Σχέση άμεσων έμμεσων φόρων	11
1.6 Διακρίσεις αντίδρασης φορολογούμενων.....	12
1.7 Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας: κύρια χαρακτηριστικά και ιδιομορφίες	12
1.8 Το φορολογικό σύστημα και η εφαρμογή του ανάλογα με το μέγεθος των Ελληνικών επιχειρήσεων.....	14
ΚΑΙΦΑΛΛΑΙΟ 2	17
2.1 Έννοια της φοροδιαφυγής	17
2.2 Ορισμός της φοροδιαφυγής	18
2.3 Προσδιοριστικοί παράγοντες της φοροδιαφυγής	19
2.4 Λόγοι ύπαρξης της φοροδιαφυγής	22
2.5 Συνέπειες της φοροδιαφυγής	22
2.6 Δράσεις κατά της φοροδιαφυγής	24
2.7 Ποινές για φοροδιαφυγή.....	27
2.8 Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα	28
2.9 Αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμων που φοροδιαφεύγουν	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	29
3.1 Έννοια της φοροαποφυγής	29
3.2 Ορισμός φοροαποφυγής	30
3.3 Η αγορά εργασίας και η φοροαποφυγή	30
3.4 Έννοια της παραοικονομίας.....	32
3.5 Ορισμός της παραοικονομίας	33
3.6 Οι καθοριστικοί παράγοντες της παραοικονομίας	33
3.7 Ταξινόμηση των οικονομικών δραστηριοτήτων της παραοικονομίας	34
3.8 Μέθοδοι για την εκτίμηση της παραοικονομίας	35
3.9 Συνέπειες της παραοικονομίας.....	36
3.9.1 Αρνητικές συνέπειες της παραοικονομίας	36
3.9.2 Θετικές συνέπειες της παραοικονομίας	37

3.10 Η Παραοικονομία στην Ελλάδα.....	38
3.11 Παραοικονομία και κοινωνία.....	42
3.12 Σχέση παραοικονομίας και φοροδιαφυγής	43
3.13 Προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες παραοικονομία και φοροδιαφυγή ταυτίζονται.....	44
3.14 Επιπτώσεις της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στον πληθωρισμό και την ανεργία....	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	49
4.1 Θέμα έρευνας.....	49
4.2 Μέθοδος έρευνας	49
4.3 Κατασκευή και μορφή ερωτηματολογίου.....	52
4.4 Μέγεθος δείγματος.....	52
4.5 Αποτελέσματα έρευνας	52
Συμπεράσματα έρευνας.....	61
Συμπεράσματα εργασίας.....	62
Βιβλιογραφία.....	63

Σκοπός και στόχοι της πτυχιακής εργασίας.

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι να παρουσιαστούν οι έννοιες της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής καθώς και της παραοικονομίας και να αναδειχτεί η διαφορά τους. Στη συνέχεια από την έρευνα που διεξήχθη στους επιχειρηματίες του νομού Καστοριάς θα παρατηρήσουμε την άποψη τους στην αξιολόγηση σημαντικότητας των κριτηρίων της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής. Στόχος είναι να αναδειχθεί η σημαντικότητα του θέματος στην οικονομία, καθώς επίσης και οι κυριότεροι λόγοι κατά την άποψη των επιχειρηματιών που τους ωθούν στη φοροδιαφυγή.

Περίληψη

Από την αρχαιότητα παρατηρούμε αναγκαστική καταβολή προϊόντων από ανθρώπους σε άρχοντες με στρατιωτική, πολιτική εξουσία ή σε γαιοκτήμονες. Στη συνέχεια οι άρχοντες αυτοί τα έστελναν στην ανώτατη κρατική αρχή. Η φορολογία τα χρόνια εκείνα ονομαζόταν φόρος υποτέλειας. Σχεδόν ταυτόχρονα με τον φόρο υποτέλειας αναπτύχθηκε στα πρώτα στάδια το φαινόμενο της φοροδιαφυγής με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οργανώσεις συλλογής φόρων για την εξασφάλιση της είσπραξης τους καθώς και τον ακριβή υπολογισμό τους.

Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής παραμένει ακόμα και σήμερα στην επικαιρότητα και κερδίζει το ενδιαφέρον διότι η μεγάλη έκταση της φοροδιαφυγής οδηγεί σε μεγάλη απώλεια εσόδων του δημοσίου τομέα. Ακόμη οδηγεί στον αθέμιτο ανταγωνισμό μεταξύ των φορολογούμενων που φοροδιαφεύγουν και των φορολογούμενων που δεν φοροδιαφεύγουν.

Η παρούσα εργασία ασχολείται με το θέμα της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής. Ακόμα διεξάγεται έρευνα με θέμα «αίτιες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Η άποψη των επιχειρηματιών». Στο πρώτο κεφάλαιο αναπτύσσεται ο γενικός ορισμός του φόρου. Αναφέρεται το αντικείμενο και το υποκείμενο του, οι διακρίσεις του καθώς και τα κύρια χαρακτηριστικά του Ελληνικού φορολογικού συστήματος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται θεωρητική ανάλυση της φοροδιαφυγής. Αναφέρονται οι προσδιοριστικοί παράγοντες και οι λόγοι ύπαρξης του φαινομένου. Στη συνέχεια αναφέρονται οι συνέπειες και οι δράσεις κατά της φοροδιαφυγής.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται θεωρητική ανάλυση της φοροαποφυγής και της παραοικονομίας. Ακόμη παρουσιάζεται σχέση μεταξύ των δυο προαναφερθέντων εννοιών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθεται το κομμάτι της έρευνας. Θεωρούνται δεδομένα τα κριτήρια και τα υποκριτήρια της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής και παρατηρούμε πόσο συμβάλλει κάθε ένα από αυτά, σε σχέση με τα υπόλοιπα, στα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής σύμφωνα με την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Καστοριάς.

Κλείνοντας παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας και τα συμπεράσματα της εργασίας τα οποία βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση του θέματος. Τέλος παρατίθεται η βιβλιογραφία που έχει χρησιμοποιηθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Ορισμός του φόρου :

Οι φόροι ορίζονται ως οι αναγκαστικές χρηματικές παροχές των πολιτών προς το κράτος, οι οποίες δε συνοδεύονται από άμεση αντιπαροχή.¹

1.2 Αντικείμενο του φόρου :

Αντικείμενο του φόρου είναι:

α) η παράδοση αγαθών και η παροχή υπηρεσιών, εφόσον πραγματοποιούνται από επαχθή αιτία στο εσωτερικό της χώρας από υποκείμενο στο φόρο που ενεργεί με αυτή την ιδιότητα,

β) η εισαγωγή αγαθών στο εσωτερικό της χώρας,

γ) η ενδοκοινοτική απόκτηση αγαθών που πραγματοποιείται από επαχθή αιτία στο εσωτερικό της χώρας από υποκείμενο στο φόρο, ο οποίος ενεργεί με αυτή την ιδιότητα ή από μη υποκείμενο στο φόρο νομικό πρόσωπο, όταν ο πωλητής είναι υποκείμενος στο φόρο εγκαταστημένος σε άλλο κράτος - μέλος, ενεργεί με αυτή την ιδιότητα και δεν απαλλάσσεται από το φόρο λόγω ύψους πραγματοποιηθέντος ετήσιου κύκλου εργασιών, σύμφωνα με τη νομοθεσία της χώρας του, ούτε υπάγεται στις διατάξεις των παραγράφων 2, 3 και 5 του άρθρου 13.

Ειδικά, η ενδοκοινοτική απόκτηση καινούργιων μεταφορικών μέσων υπάγεται στο φόρο, ανεξάρτητα από την ιδιότητα του εγκατεστημένου στο εσωτερικό της χώρας προσώπου,

δ) η ενδοκοινοτική απόκτηση αγαθών, τα οποία υπάγονται σε ειδικό φόρο κατανάλωσης, που πραγματοποιείται από υποκείμενο στο φόρο ή από μη υποκείμενο στο φόρο νομικό πρόσωπο, εφόσον τα πρόσωπα αυτά εμπίπτουν στις διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 11.

Για την εφαρμογή του παρόντος νόμου θεωρούνται:

α) ως «εσωτερικό της χώρας» η ελληνική επικράτεια, εκτός της περιοχής του Αγίου Όρους,

β) ως «έδαφος της Κοινότητας» και ως «τρίτο έδαφος», όπως αυτά καθορίζονται στο Παράρτημα II του παρόντος.²

¹ Τάτσος, Ν., (2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ. 15.

² <http://www.forologikanea.gr/pages/display/arthro-2-antikeimeno-tou-forou/>
Ημερομηνία πρόσβασης 7/12/1013

1.3 Υποκείμενο του φόρου :

Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, ανεξάρτητα από την ιθαγένεια, κατοικία ή έδρα του, φορολογείται για την ακίνητη περιουσία του που βρίσκεται στην Ελλάδα την 1η Ιανουαρίου του έτους φορολογίας, ανεξάρτητα από τις μεταβολές που τυχόν επέρχονται κατά τη διάρκεια του έτους αυτού.

Υπόχρεοι σε φόρο είναι:

1. Όσοι έχουν αποκτήσει ακίνητο με αγορά ή με οποιαδήποτε άλλη αιτία, ανεξάρτητα από τη μεταγραφή του τίτλου κτήσης τους, ήτοι:

α) Ο αποκτών το ακίνητο, από την ημερομηνία σύνταξης του οριστικού συμβολαίου κτήσης.

β) Ο κύριος του ακινήτου, από την ημερομηνία τελεσιδικίας της δικαστικής απόφασης καταδίκης σε δήλωση βουλήσεως ή της δικαστικής απόφασης με την οποία αναγνωρίζεται δικαίωμα κυριότητας ή άλλο εμπράγματο δικαίωμα σε ακίνητο από οποιαδήποτε αιτία.

γ) Ο υπερθεματιστής, από την ημερομηνία σύνταξης της κατακυρωτικής έκθεσης, σε περιπτώσεις πλειστηριασμού.

δ) Οι κληρονόμοι ακίνητης περιουσίας και συγκεκριμένα:

δα) Οι εκ διαθήκης κληρονόμοι κατά το ποσοστό τους, εφόσον έχει δημοσιευθεί διαθήκη μέχρι την 31η Δεκεμβρίου του προηγούμενου της φορολογίας έτους.

δβ) Οι εξ αδιαθέτου κληρονόμοι κατά το ποσοστό τους, εφόσον δεν έχει δημοσιευθεί διαθήκη μέχρι την 31η Δεκεμβρίου του προηγούμενου της φορολογίας έτους.

ε) Όσοι έχουν αποκτήσει ακίνητο με οριστικό συμβόλαιο δωρεάς αιτία θανάτου, εφόσον ο θάνατος επήλθε μέχρι την 31η Δεκεμβρίου του προηγούμενου της φορολογίας έτους.

2. Επίσης, υπόχρεοι σε φόρο είναι:

α) Ο εκ προσυμφώνου αγοραστής ακινήτου, στις περιπτώσεις σύνταξης προσυμφώνου με αυτοσύμβαση, με εξαίρεση τα εργολαβικά προσύμφωνα.

β) Οι δικαιούχοι διαμερισμάτων – κατοικιών του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας, οι οποίοι έχουν παραλάβει αυτά χωρίς οριστικά παραχωρητήρια.

γ) Ο υπόχρεος γονέας για την ακίνητη περιουσία των προστατευόμενων τέκνων του, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 2238/1994 (ΦΕΚ 151 Α'), όπως ισχύει.

δ) Ο κηδεμόνας για την ακίνητη περιουσία σχολάζουσας κληρονομιάς.

ε) Ο εκτελεστής διαθήκης για την κληρονομιαιά ακίνητη περιουσία για το χρονικό διάστημα που τη διαχειρίζεται και τη διοικεί.

στ) Ο μεσεγγυούχος ακίνητης περιουσίας.

η) Ο νομέας των επίδικων ακινήτων. Αν ακίνητο εκκινήθει με τελεσίδικη απόφαση, ο νομέας του δεν έχει δικαίωμα επιστροφής του φόρου που κατέβαλε.

θ) Από το έτος 2011 και για κάθε επόμενο, για την εφαρμογή του παρόντος, υπόχρεος σε φόρο είναι ο εργολάβος, για ακίνητα τα οποία συμφωνήθηκε να μεταβιβασθούν και δεν έχουν μεταβιβαστεί από τον οικοπεδούχο στον εργολάβο ή σε τρίτα πρόσωπα που αυτός θα υποδείξει, εφόσον έχουν παρέλθει τρία έτη από την έκδοση της αρχικής οικοδομικής άδειας ή έχουν εκμισθωθεί ή χρησιμοποιηθεί με οποιονδήποτε τρόπο εντός των τριών αυτών ετών από τον εργολάβο.³

1.4 Διακρίσεις φόρου :

Σημαντική διάκριση του φόρου σε άμεσο φόρο και έμμεσο φόρο. Η διάκριση αυτή τονίζει το χαρακτήρα του φόρου.

Άμεσοι: άμεσοι φόροι είναι οι φόροι εκείνοι τους οποίους υφίσταται οριστικά ο φορολογούμενος, ώστε να συμπίπτει στο ένα και το αυτό πρόσωπο -κατά κανόνα- τόσο η ιδιότητα του φορολογικού οφειλέτη όσο και η ιδιότητα εκείνου που φέρνει το βάρος της φορολογικής επιβάρυνσης.

Έμμεσοι: έμμεσοι φόροι είναι οι φόροι εκείνοι τους οποίους καταβάλλει μεν ο φορολογούμενος στο Δημόσιο Ταμείο, αλλά υπάρχει τελικά διάσταση μεταξύ φορολογικού οφειλέτη και φορολογούμενου.⁴

Όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό των έμμεσων φόρων επί ζημιά των αμέσων τόσο και λιγότερο ανεπτυγμένη λογίζεται μια οικονομία. Οι έμμεσοι φόροι επιδρούν ανασχετικώς επί

³ <http://www.forologikanea.gr/pages/display/arthro-28-upokeimeno-tou-forou/>

⁴ Καλυβιανάκης Κ.,(1993), «φορολογικό καθεστώς-παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ , σελ 37-38

της οικονομικής ανάπτυξης διότι αφαιρούν από όλους τους καταναλωτές, ανεξαρτήτως του μεγέθους του εισοδήματός τους ένα μέρος αυτού μειώνοντας τη ζήτηση.⁵

1.5 Σχέση άμεσων έμμεσων φόρων :

Μια κλασική διάκριση των φόρων είναι αυτή σε άμεσους και έμμεσους. Οι άμεσοι φόροι χαρακτηρίζονται ως πιο προοδευτικοί και συμβάλουν στη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών για αυτό θεωρούνται καταλληλότεροι έναντι των έμμεσων φόρων για την αναδιανομή του εισοδήματος. Ταυτόχρονα έχουν, μεγαλύτερη εισοδηματική ελαστικότητα και επομένως είναι καταλληλότεροι για τη σταθεροποίηση της οικονομίας. Συνεπώς η σχέση άμεσων και έμμεσων φόρων αποτελεί κριτήριο αξιολόγησης του φορολογικού συστήματος.

Στην θεωρία η συμμετοχή των άμεσων φόρων στα συνολικά φορολογικά έσοδα πρέπει να αυξάνει με την αύξηση του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Η υπόθεση αυτή η οποία έχει επιβεβαιωθεί και εμπειρικά (musgreave,1971, due,1970, chelian,1971, thorn,1967) δε δείχνει να ισχύει στη χώρα μας. Πιο συγκεκριμένα το διάστημα 1950-1965 που η Ελλάδα είχε τους ταχύτερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, το ποσοστό συμμετοχής των άμεσων φόρων στα συνολικά έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού μειώνονταν σχεδόν διαρκώς, αντί να αυξάνει που με βάση τη θεωρία θα έπρεπε. Με αποτέλεσμα από 29,1% που ήταν το 1951 να φτάσει στο 17% το 1965. Αργότερα η σχέση άμεσων έμμεσων φόρων βελτιώθηκε αισθητά χωρίς όμως να έχει μόνιμο και σταθερό χαρακτήρα. Η κατάσταση αυτή οδήγησε στο αποτέλεσμα, το ποσοστό συμμετοχής των άμεσων φόρων στα συνολικά φορολογικά έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού να βρίσκεται ακόμα και σήμερα, μετά από περίπου 50 χρόνια, στα ίδια επίπεδα με τότε.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η σχέση άμεσων και έμμεσων φόρων δε βελτιώθηκε κατά τη μεταπολεμική περίοδο καθότι η βελτίωση της σχέσης αυτής αποτέλεσε στόχο των περισσότερων προγραμμάτων οικονομικής ανάπτυξης και πρόταση όλων των αρμόδιων ομάδων εργασίας και επιτροπών. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, κυρίως όμως στη φορολογική πολιτική που ασκείτε στη χώρα η οποία δε φαίνεται να διαμορφώνεται σύμφωνα με τους στόχους που έχουν τεθεί. Προφανώς δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως το ποσοστό συμμετοχής των άμεσων φόρων στα φορολογικά έσοδα του

⁵ Οικονόμου Δ., «Έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού Και Οικονομική Ανάπτυξη», Εκδότης Library of AUEB-Kalitsunak, σελ 271-272. Διαθέσιμο στο <http://www.google.gr/books?id=xYFTw2UhDgWC&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false>
Ημερομηνία πρόσβασης 6-4-2014

κρατικού προϋπολογισμού μειώθηκε όλα σχεδόν τα χρόνια των βουλευτικών εκλογών (1975, 1977, 1981, 1985, 1989, 1996) .⁶

1.6 Διακρίσεις αντίδρασης φορολογούμενων :

Τώρα που γνωρίσαμε καλύτερα τον φόρο, θα ήταν παράληψη αν δεν αναφέρουμε πως οι φορολογούμενοι αντιδρούν στη φορολογία και στη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος ειδικά εφόσον δεν υπάρχει άμεση αντιπαροχή. Οι δυο κατηγορίες που προκύπτουν είναι οι ενεργητικές αντιδράσεις και οι παθητικές αντιδράσεις.

Ενεργητικές: εδώ περιλαμβάνονται συνήθως η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή καθώς επίσης και η μεταφορά οικονομικών δραστηριοτήτων από τον τομέα της επίσημης οικονομίας στον τομέα της παραοικονομίας στον βαθμό που αυτές γίνονται, όπως πιστεύεται, για τη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης ή την πλήρη αποφυγή της καταβολής φόρου.

Παθητικές: αφορούν την επίδραση της φορολογίας στην οικονομική συμπεριφορά των φορολογούμενων, όπως είναι τα κίνητρα για εργασία, η αποταμίευση, ακόμη η ανάληψη επιχειρηματικών κινδύνων κ.λπ.⁷

1.7 Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας: κύρια χαρακτηριστικά και ιδιομορφίες:

Κύριο γνώρισμα του ελληνικού φορολογικού συστήματος είναι η πολυπλοκότητα του, αν και μετά την εισαγωγή του ΦΠΑ, το 1987, η κατάσταση έχει ελαφρά βελτιωθεί. Μερικοί λόγοι που συνέβαλαν σημαντικά στο πολύπλοκο του φορολογικού συστήματος είναι οι εξής :

- Ο ασυνήθιστα μεγάλος αριθμός των φόρων (κυρίως των έμμεσων) οι οποίοι έχουν συσσωρευτεί τα τελευταία 40 χρόνια και πολλοί από τους οποίους έχουν πολύ μικρή απόδοση.
- Ο μεγάλος αριθμός διαφορετικών «φορολογικών κινήτρων» που δόθηκαν από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 μέχρι σήμερα για την προώθηση των επενδύσεων, της εισαγωγής κεφαλαίων από το εξωτερικό, της περιφερειακής ανάπτυξης, των εξαγωγών, της ανάπτυξης του χρηματιστηρίου και της κεφαλαιαγοράς γενικότερα.
- Ο μεγάλος αριθμός των έκτακτων φόρων και εισροών που επιβλήθηκαν από το 1950 μέχρι σήμερα για την αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών στον προϋπολογισμό ή στο Ισοζύγιο Πληρωμών. Αρκετοί από αυτούς τους «έκτακτους» φόρους παρέμειναν στο

⁶ Τάτσος,Ν., (2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ. 278-279

⁷ Τάτσος,Ν., (2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα , εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ. 15.

φορολογικό σύστημα, ως αυτοτελείς φόροι, παρά το γεγονός ότι είχαν επιβληθεί για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. (πχ. Τέλος ύδρευσης)

- Το γεγονός ότι ορισμένοι φόροι επιβάλλονταν μέχρι πρόσφατα με πάρα πολλούς και διαφορετικούς συντελεστές. Όπως ο ΦΚΕ επιβάλλονταν με 24 κύριους και αρκετούς «ειδικούς» συντελεστές.
- Το γεγονός ότι το ίδιο αγαθό, ιδιαίτερα κατά την εισαγωγή, είναι δυνατό να επιβαρύνεται ταυτόχρονα έως και με 10 διαφορετικούς φόρους, δασμούς, εισφορές και άλλα όμοια.
- Η αοριστία της φορολογικής βάσης ορισμένων φόρων και ιδιαίτερα των δυο γενικών φόρων κατανάλωσης, του χαρτοσήμου και του ΦΚΕ. Η έκταση και η αοριστία της φορολογικής βάσης του χαρτοσήμου είναι πολύ μεγάλη. Αν και ένα μέρος του χαρτοσήμου ενσωματώθηκε στο ΦΠΑ, η δυσκολία καθορισμού της φορολογικής βάσης του χαρτοσήμου παραμένει. Αυτό συμβαίνει διότι το τμήμα που ενσωματώθηκε στο ΦΠΑ είχε μάλλον ξεκάθαρη φορολογική βάση. Η περίπτωση του ΦΚΕ δε διαφέρει από την παραπάνω. Υπήρχε μόνιμο πρόβλημα προσδιορισμού των «βιομηχανικών και βιοτεχνικών επιχειρήσεων» που είχαν υποχρέωση καταβολής φόρου. Από το ένα μέρος υπήρχε πρόβλημα του μεγέθους που έπρεπε να έχει η βιοτεχνία. Από το άλλο μέρος υπήρχε το πρόβλημα του τρόπου παραγωγής του προϊόντος. Σε πολλές περιπτώσεις απαιτείτο μια κατά περίπτωση προσέγγιση για να προσδιοριστεί εάν μια επιχείρηση ανήκε στη φορολογική βάση του ΦΚΕ ή όχι.
- Από το γεγονός ότι το χαρτόσημο δεν ήταν ένας φόρος αλλά μια σωρεία διαφορετικών και διακεκριμένων φόρων, με διαφορετικές φορολογικές βάσεις, διαφορετικούς συντελεστές, διαφορετικό τρόπο είσπραξης του φόρου και με διαφορετικές επιπτώσεις στη οικονομία.

Επιμείναμε στην πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, γιατί αποτελεί μια από τις κυριότερες αιτίες για την ύπαρξη και την ανάπτυξη της φοροδιαφυγής και από αυτή τη σκοπιά ενδιαφέρει άμεσα στην παρούσα εργασία. Είναι εμφανές ότι κάποιες περιπτώσεις δεν έχουν πλέον σημασία μετά την εισαγωγή του ΦΠΑ. Αναφέρονται όμως γιατί γίνεται γενικά δεκτό ότι από τη στιγμή που και ο πλέον έντιμος φορολογούμενος αρχίζει να φοροδιαφεύγει, πολύ δύσκολα μπορεί να τα σταματήσει.

Σημαντικό χαρακτηριστικό του ελληνικού φορολογικού συστήματος είναι ότι το μεγαλύτερο μέρος των φορολογικών εσόδων εισπράττεται από την έμμεση φορολογία. Αποτέλεσμα του χαρακτηριστικού αυτού είναι η άνιση κατανομή του φορολογικού βάρους.⁸

1.8 Το φορολογικό σύστημα και η εφαρμογή του ανάλογα με το μέγεθος των Ελληνικών επιχειρήσεων:

«Φορολογικά συστήματα καλούνται το σύνολο των αρχών βάσει των οποίων προσδιορίζεται ο φόρος ή με άλλη έννοια φορολογικό σύστημα είναι το σύνολο των φόρων οι οποίοι έχουν επιλεγεί και εφαρμόζονται σε δεδομένη στιγμή εντός ορισμένης χώρας.

Δεν αρκεί, δηλαδή να μιλάμε για φορολογικό σύστημα, ώστε να έχουμε απλώς ένα άθροισμα διαφόρων φόρων αλλά αυτοί πρέπει να έχουν επιλεγεί και κατασκευαστεί κατά τέτοιο τρόπο που να εξυπηρετούν πληρέστερα τους επιδιωκόμενους σκοπούς. Συνεπώς, είναι το συγκρότημα των επιμέρους φόρων, με τους οποίους το κράτος αντλεί από τη μοναδική φορολογική πηγή τα έσοδα και οι οποίοι έχουν κατά τέτοιο τρόπο επιλεγεί και κατασκευαστεί ώστε να συμπληρώνουν ο ένας τον άλλον από την άποψη των διαφόρων σκοπών του φόρου για την κατά το δυνατό πληρέστερη εξυπηρέτηση των σκοπών. Η φορολόγηση των εταιριών σε όλες τις χώρες — μέλη του ΟΟΣΑ, είτε γίνεται με ενιαίο τρόπο για όλες τις εταιρίες, είτε στηρίζεται σε αντικειμενικά και οικονομικά κριτήρια, ενώ ο τρόπος με τον οποίο φορολογούνται στην Ελλάδα, έχει ως αποτέλεσμα την χαμηλότερη φορολογική επιβάρυνση των προσωπικών εταιριών έναντι των κεφαλαιουχικών. Το γεγονός αυτό, εκτός από τα αρνητικά αποτελέσματα που μπορεί να επιφέρει στα δημοσιονομικά μεγέθη του κράτους, δημιουργεί στρεβλώσεις στο ελληνικό φορολογικό σύστημα, γιατί επηρεάζει τις αποφάσεις των επιχειρηματιών υπέρ της ίδρυσης προσωπικών εταιριών. Όμως, το φορολογικό σύστημα, πρέπει να είναι ουδέτερο, όσον αφορά τέτοιου είδους αποφάσεις, οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται αποκλειστικά με βάση άλλα κριτήρια.

Συνεχίζουμε με τη οικονομική θεωρία της εποχής έως και το έτος 1970 που τόνιζε ιδιαίτερα τα σημαντικά πλεονεκτήματα των μεγάλων και δυνατών επιχειρήσεων αφού θεωρούσε πως η επιτυχία κάποιας επιχείρησης ήταν συνυφασμένη με το μέγεθος της. Το ακριβές μέγεθος της παραγωγής και οι διάφορες οικονομίες κλίμακας, ήταν από τα πλέον καθοριστικά σημεία για την περαιτέρω επιβίωση και ανταγωνιστικότητα μιας μεγάλης ή μικρής επιχείρησης στην Ελληνική κοινωνία. Κάτι τέτοιο βέβαια ενίσχυε σημαντικά την ανάπτυξη των μεγάλων

⁸ Καλυβιανάκης Κ.,(1993), «φορολογικό καθεστώς-παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ , σελ 33-36

επιχειρήσεων και έθετε κάποιους φραγμούς στην ανάπτυξη των αποκαλούμενων “Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων”. Τα διάφορα όμως εμπειρικά στοιχεία σε παγκόσμια βάση, δείχνουν ότι τα εκάστοτε οικονομικά αποτελέσματα δεν συμβαδίζουν απολύτως με το μέγεθος των επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις απασχολούν μεγάλο μέρος του ενεργού εργατικού πληθυσμού της χώρας και η παρουσία τους εξελίσσεται σε βασικό παράγοντα αύξησης της απασχόλησης, προώθηση της επιχειρηματικής καινοτομίας και βελτίωση της παραγωγικότητας. Μια επιχείρηση δεν ορίζεται από έναν ευρέως αποδεκτό ορισμό, αλλά κάθε φορά αναφέρεται βάσει των συγκεκριμένων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που επικρατούν στην χώρα και των εφαρμοσμένων σε αυτήν πολιτικών. Μια επιχείρηση μπορεί να απασχολεί διαφορετικό αριθμό εργαζομένων από χώρα σε χώρα, αφού οι διαφορές που εντοπίζονται στον πληθυσμό μιας χώρας μπορούν να καθορίζουν και τα ανάλογα μεγέθη.

Για παράδειγμα, μια μικρομεσαία επιχείρηση στις Η.Π.Α. μπορεί να απασχολεί περίπου 400 εργαζομένους, στην Κίνα λιγότερο από 300 και στις χώρες της Γαλλίας και Γερμανίας κάτι λιγότερους από 45. Σύμφωνα με τον αντίστοιχο νόμο που υπάρχει στην Ευρωπαϊκή Ένωση (αρ. L107/8, 30-4-96), ως μικρομεσαία επιχείρηση ορίζεται εκείνη η οποία απασχολεί έως 250 άτομα εργατικό προσωπικό, επιτυγχάνει έναν ετήσιο κύκλο εργασιών έως 40 εκατομμύρια ευρώ και το σύνολο του ισολογισμού της δεν υπερβαίνει τα 27 εκατομμύρια ευρώ. Στην χώρα της Ελλάδας βέβαια, ως μικρομεσαία επιχείρηση ορίζεται εκείνη η οποία απασχολεί έως 100 άτομα εργατικό προσωπικό. Μια τέτοιου είδους επιχείρηση στον Ελληνικό χώρο, είναι συνήθως οικογενειακής φύσης και η διοίκηση της εξασκείται από τους ιδιοκτήτες της.

Η Ελλάδα, για παράδειγμα, θεωρείται η χώρα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, αφού αυτού του είδους οι εταιρείες οι οποίες απασχολούν λιγότερο από 100 άτομα προσωπικό είναι πάρα πολλές και η δραστηριότητά τους εντοπίζεται στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Εξίσου σημαντική είναι και η ύπαρξη των λεγόμενων «μικρών» επιχειρήσεων, που απασχολούν λιγότερο από 10 άτομα προσωπικό. Στην Ελλάδα, ο τρόπος με τον οποίο φορολογούνται οι επιχειρήσεις, διαφοροποιεί σημαντικά τη συνολική φορολογική τους επιβάρυνση χωρίς όμως να λαμβάνεται υπόψη το μέγεθος τους. Έτσι οι προσωπικές εταιρίες (Ομόρρυθμη, ετερόρρυθμη, κοινωνία κ.λπ.) φορολογούνται με συντελεστή 20% στα κέρδη που απομένουν μετά την αφαίρεση της επιχειρηματικής αμοιβής των εταίρων (άρθρο 10 § 1, παρ. α΄, Ν. 2238/94, ως ισχύει μετά την τροποποίηση από το άρθρ. 3, § 1 Ν. 3296/04). Η εν λόγω επιχειρηματική αμοιβή αποτελεί πλάσμα νόμου και υπολογίζεται ως το γινόμενο του ποσοστού συμμετοχής κάθε εταίρου με το 50% των κερδών της προσωπικής εταιρίας. Οι

υπολογισμοί γίνονται για μέχρι 3 εταίρους με το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής. Και είναι πλάσμα νόμου η επιχειρηματική αμοιβή, γιατί η διανομή των κερδών στην πράξη δεν γίνεται μόνο σε τρεις εταίρους αν η εταιρία έχει περισσότερους, ούτε υπολογίζεται η εν λόγω επιχειρηματική αμοιβή πάνω στο 50% των κερδών. Τέλος, στις κεφαλαιουχικές εταιρίες ο συντελεστής φόρου για το 2012 είναι 25%, ενώ μειώνεται σταδιακά μέχρι το 2014 που θα φθάσει στο 20% .»⁹

⁹ ΓΙΑΤΣΕ, Κ. (2013), «Η έκταση της φοροδιαφυγής: εμπειρική έρευνα σε ελληνικές επιχειρήσεις», μεταπτυχιακή εργασία, πανεπιστήμιο Πατρών, τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, σελ 19-21
Διαθέσιμη στο [http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/6218/3/Nimertis_Jace\(de\).pdf](http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/6218/3/Nimertis_Jace(de).pdf)
Ημερομηνία πρόσβασης 20/11/2013

ΚΑΙΦΑΛΛΙΟ 2

2.1 Έννοια της φοροδιαφυγής :

«Η φοροδιαφυγή είναι τόσο παλιά όσο και ο άνθρωπος και έχουμε ιστορικά στοιχεία για ποινές σε φοροφυγάδες ήδη στο Αρχαίο Ισραήλ, το φαινόμενο ήταν γνωστό τόσο στην Αρχαία Αθήνα, όσο και στην Αρχαία Σπάρτη, όπως επίσης και στην Ρωμαϊκή και μετέπειτα στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία.»

«Σήμερα είναι παγκόσμιο και έχει διαστάσεις που δεν είναι καθόλου αμελητέες ακόμη και για χώρες με καλά οργανωμένα φορολογικά συστήματα και κρατικές υποδομές, όπως οι χώρες της Ε.Ε και οι Η.Π.Α. Ο ακριβής υπολογισμός της είναι πολύ δύσκολος έως αδύνατος, μπορούμε όμως ασφαλέστερα να εκτιμήσουμε το μέγεθος της παραοικονομίας, σημαντικό μέρος της οποίας αποτελεί η φοροδιαφυγή και έτσι αποκτούμε μια ακριβέστερη εικόνα για την έκταση του φαινομένου. Έτσι γνωρίζουμε ότι δεν υπάρχει καμιά χώρα στον κόσμο που να μπορεί να ισχυριστεί ότι έλυσε εντελώς το πρόβλημα, αντίθετα υπάρχουν πολλές που η κατάσταση είναι κυριολεκτικά ανεξέλεγκτη.»¹⁰

«Η φοροδιαφυγή είναι από τις πλέον άσχημες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Διότι ακόμα και αυτός που κατοικεί σε μία πολυτελή βίλα στην Εκάλη, χρησιμοποιεί τους δημόσιους δρόμους. Κάποια στιγμή, δηλαδή, θα χρησιμοποιήσει πράγματα τα οποία πληρώνει ο φορολογούμενος. Όλοι θέλουμε να έχουμε ωραίους δρόμους, καλά πανεπιστήμια, καλά νοσοκομεία, και ούτω καθεξής. Αλλά ελάχιστοι είναι αυτοί που είναι συνειδητά έτοιμοι να πληρώσουν γι' αυτό. Αυτή η γενικότερη νοοτροπία, ότι μπορούμε να έχουμε υψηλού επιπέδου δημόσιες υπηρεσίες χωρίς να πληρώνουμε φόρους, δυστυχώς, αποτυπώνεται και σε πρόσφατες δημοσκοπήσεις: εξακολουθεί αυτή η νοοτροπία να είναι κυρίαρχη στη χώρα μας, παρά τα όσα έχουμε ζήσει.»¹¹

¹⁰ Γκουμπανιτσάς Γ, «Οικονομική Ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής», σελ 1

Διαθέσιμο στο:

<https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDsQFjAB&url=http%3A%2F%2Fold.phs.uoa.gr%2F~ahatzis%2FGoubanitsas.doc&ei=pOwrU4W9Bezw4gShwYHoAQ&usg=AFQjCNFIUWsZHVNmI3Yel-OBiQbBkO-1VQ&sig2=VGcTWv1fj-HlboEoTlvcUA> Ημερομηνία πρόσβασης 27/4/14

¹¹ Χλέπας, Ν., (2012), «Ηθική και Δεοντολογία στη Σύγχρονη Δημόσια Διοίκηση», μέρος δεύτερο, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΑΘΗΝΑ, σελ 75

Διαθέσιμο στο http://www.ekdd.gr/ekdda/images/diethnoi/Praktika_Ekdda_Ena_GR.pdf ημερομηνία πρόσβασης 26/11/2013

Η φοροδιαφυγή είναι ένα φαινόμενο σύνθετο καθώς επίσης πολύπλοκο το οποίο μπορεί να εκφεύγει από την αυστηρά οικονομική σφαίρα και έχει πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις. Στην Ελλάδα, η φοροδιαφυγή, είναι η πιο μαζική και η περισσότερο ανεκτή εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς και παράβασης νόμων, καθώς επίσης και απόδειξη της κακής λειτουργίας και της ανεπάρκειας της δημόσιας διοίκησης. Από μακροοικονομική και δημοσιονομική πλευρά, η φοροδιαφυγή «ευθύνεται» για το ήμισυ σχεδόν του ελλείμματος του δημοσίου τομέα και για τις επακόλουθες μακροοικονομικές ανισορροπίες. Εάν περιοριστεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής θα είναι αρκετό για να μηδενιστεί το πρωτογενές έλλειμμα του δημοσίου τομέα και να μειωθεί βαθμιαία ο λόγος του δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ. Η μείωση του ελλείμματος θα μπορούσε να οδηγήσει και σε μείωση επιτοκίων καθώς επίσης και σε μείωση των φορολογικών συντελεστών, συμβάλλοντας στην οικονομική ανάκαμψη.¹²

Σε γερμανική εφημερίδα σημειώνεται πως «η εκτεταμένη φοροδιαφυγή είναι μία από τις κύριες αιτίες για τη χρόνια κρίση χρέους της χώρας», επιπρόσθετα αναφέρεται πως «οι ειδικοί υπολογίζουν ότι αν όλοι οι Έλληνες πλήρωναν τους φόρους τους, η χώρα δεν θα είχε το παραμικρό οικονομικό πρόβλημα».¹³

2.2 Ορισμός της φοροδιαφυγής :

Ο ορισμός και η μέτρηση της φοροδιαφυγής υπόκεινται σε θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα, που προέρχονται από την πολυπλοκότητα της οικονομίας, το φορολογικό πλαίσιο και ο μηχανισμός είσπραξης των φόρων. Σε αναλύσεις της αγοράς, καθώς και σε δημοσιεύματα στον Τύπο, η έννοια της «φοροδιαφυγής» πολύ συχνά συγχέεται με τον όρο της «παραοικονομίας». Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι αυτές οι δύο έννοιες δεν συμπίπτουν απαραίτητα.

Γενικά η φοροδιαφυγή μπορεί να οριστεί ως η παράνομη πρακτική της εκ προθέσεως απόκρυψη εισοδήματος και άλλων στοιχείων φορολόγησης, αποφεύγοντας την καταβολή φόρων (ΦΠΑ, τέλη, εισφορές, κλπ)¹⁴

¹² Καλυβιανάκης Κ.,(1993), φορολογικό καθεστώς-παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ , σελ 17

¹³ Διαθέσιμο άρθρο: <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=113137636>

Ημερομηνία πρόσβασης 5/2/2014

¹⁴ Vasardani,Μ., «TAX EVASION IN GREECE: AN OVERVIEW», Economic Research Department, p. 15-16.

Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/econbull201106.pdf#page=16>

Ημερομηνία Πρόσβασης 11/1/2014

Ένας ορισμός που θεωρείται ικανοποιητικός από αρκετούς μελετητές είναι ότι φοροδιαφυγή αποτελεί :

- Το τμήμα εκείνο του εισοδήματος, στο οποίο βέβαια αντιστοιχεί ένα ποσό φόρου, το οποίο θα έπρεπε, με βάση την ισχύουσα νομοθεσία, να δηλώνεται εθελοντικά από τους φορολογούμενους στις αρμόδιες φορολογικές αρχές, αλλά για οποιοδήποτε λόγο δε δηλώνεται και δεν φορολογείται.
- Το τμήμα εκείνο των έμμεσων φόρων και λοιπών άμεσων φόρων, το οποίο με βάση την ισχύουσα φορολογική νομοθεσία θα έπρεπε να εισπράττεται και να αποδίδεται εθελοντικά στο κράτος και για οποιοδήποτε λόγο αυτό δε φτάνει ποτέ στο δημόσιο ταμείο.
- Οι τόκοι (ή η τιμαριθμική προσαρμογή) που αντιστοιχούν στο τμήμα εκείνο των φόρων που καταβάλλονται με καθυστέρηση (πέραν του οικείου δημοσιονομικού έτους) και συνήθως μετά από κάποια ρύθμιση.
- Το ποσό των φόρων που δεν εισπράχθηκε λόγω ύπαρξης φορολογικών απαλλαγών και κινήτρων, χωρίς όμως να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα για το οποίο χορηγείται η απαλλαγή.¹⁵

2.3 Προσδιοριστικοί παράγοντες της φοροδιαφυγής:

Όλοι οι φορολογούμενοι δεν έχουν την ίδια τάση για φοροδιαφυγή, επίσης το μέγεθος της φοροδιαφυγής διαφέρει από χώρα σε χώρα. Σχετικές έρευνες από οικονομολόγους και άλλους κοινωνικούς επιστήμονες έδειξαν πως τα αίτια της φοροδιαφυγής είναι πολλά και δεν αποδίδονται μόνο σε φορολογικούς λόγους. Οι σημαντικότεροι προσδιοριστικοί παράγοντες της φοροδιαφυγής θεωρούνται οι παρακάτω :

- Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού. Άτομα με χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο δεν αντιλαμβάνονται ότι τα έσοδα από φόρους χρησιμοποιούνται για κάλυψη κόστους παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που ικανοποιούν τις ανάγκες του συνόλου. Έτσι λοιπόν όσο χαμηλότερο είναι σε μια χώρα το μορφωτικό και το πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού τόσο μεγαλύτερη είναι η τάση για φοροδιαφυγή.
- Ο τρόπος κατανομής του φορολογικού βάρους. Η τάση για φοροδιαφυγή είναι, *ceteris paribus*, μεγαλύτερη όταν η κατανομή των φορολογικών βαρών δεν είναι σύμφωνη με την επικρατούσα στο κοινωνικό σύνολο αντίληψη περί κοινωνικής δικαιοσύνης.

¹⁵ Καλυβιανάκης Κ.,(1993), φορολογικό καθεστώς-παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ , σελ 23-24

- Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης. Η τάση για φοροδιαφυγή αυξάνει όσο αυξάνει το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης. Αυτό συμβαίνει για τον απλούστατο λόγο, όσο υψηλότερη είναι η φορολογική επιβάρυνση τόσο μειώνεται το διαθέσιμο εισόδημα των φορολογούμενων και αυτό με τη σειρά του επηρεάζει της δυνατότητες ικανοποίησης των αναγκών τους.
- Ο τρόπος δαπάνης των εσόδων. Η διαχείριση του δημόσιου χρήματος όσο περισσότερο συνετή και ορθολογική είναι, τόσο μικρότερη είναι η τάση των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή. Αντιθέτως σε περιπτώσεις που γίνονται σπατάλες ή αν οι δαπάνες που γίνονται είναι για μικρό κοινωνικό όφελος, οι φορολογούμενοι θα σχηματίσουν την άποψη ότι το όφελος τους δεν είναι ανάλογο με τα χρήματα που στερούνται πληρώνοντας το φόρο, με αποτέλεσμα την αύξηση της φοροδιαφυγής.
- Η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος. Η έκταση της φοροδιαφυγής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διάρθρωση, τη λειτουργία και την εσωτερική συνοχή του φορολογικού συστήματος. Δεν προσφέρουν όλοι οι φόροι ίδιες δυνατότητες για φοροδιαφυγή οπότε η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος είναι σημαντική. Επιπρόσθετα σημαντική είναι η συνοχή του συστήματος και ο τρόπος επιβολής του κάθε φόρου.
- Η οργάνωση και το επίπεδο των φοροτεχνικών υπηρεσιών. Σε σωστά οργανωμένες φοροτεχνικές υπηρεσίες με σύγχρονο εξοπλισμό μπορούν να περιορίσουν τη φοροδιαφυγή και ακόμα και να εντοπίσουν τους φοροφυγάδες. Ακόμα το επίπεδο εξειδίκευσης των φορολογικών ελεγκτών και το επίπεδο ηθικής τους καθορίζουν το σωστό σχεδιασμό και λειτουργία του φορολογικού συστήματος.
- Ο βαθμός ανάπτυξης και οργάνωσης της οικονομίας. Σε άρτια οργανωμένες οικονομίες μπορούν και καταγράφονται εύκολα όλες οι οικονομικές συναλλαγές που γίνονται μεταξύ των φορολογούμενων και τα φορολογικά όργανα έχουν περισσότερα στοιχεία (παραστατικά) στη διάθεσή τους.
- Ο βαθμός οργάνωσης της αγοράς. Σε περιπτώσεις που έχουμε μεγάλες επιχειρήσεις και λιγότερες σε μια χώρα η παρακολούθηση τους καθίσταται ευκολότερη από τις φορολογικές αρχές ενώ αντίθετα σε περιπτώσεις που έχουμε πολλές σε αριθμό επιχειρήσεις αλλά μικρότερου μεγέθους οι δυνατότητες φοροδιαφυγής είναι αυξημένες και η παρακολούθηση τους από τις φορολογικές αρχές καθίσταται δύσκολη έως αδύνατη.
- Η διάρθρωση του εθνικού εισοδήματος της χώρας. Θα λέγαμε πως η διάρθρωση του εθνικού εισοδήματος είναι σημαντική κυρίως για τη φοροδιαφυγή στο φόρο εισοδήματος, διότι σε ορισμένα εισοδήματα εκ των πραγμάτων είναι περιορισμένη ενώ σε άλλες

επιπτώσεις είναι δύσκολο να περιοριστεί ή να παρεμποδιστεί. Στην αρχική μας περίπτωση ανήκουν τα εισοδήματα από μισθούς και συντάξεις και στη δεύτερη τα εισοδήματα από την άσκηση ελεύθερου επαγγέλματος από αγροτικές δραστηριότητες και από επιχειρήσεις.¹⁶

Υπάρχει μια διαφορετική άποψη η οποία παρουσιάζεται παρακάτω:

«Κατά καιρούς διάφοροι υποστηρίζουν τη θεωρία, ότι κυρίαρχος παράγοντας για τη γιγάντωση των φαινομένων αυτών είναι η συμμετοχή των οργάνων της πολιτείας στη διαφθορά, συνεπώς η από μέρους τους απόκτηση πλούτου ο οποίος δεν δηλώνεται. Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας παραθέτουν ως παράδειγμα τη δηλωμένη αμφισβήτηση από τον Αριστοτέλη (Πολιτικά), του θεσμού των «εφόρων», θεσμού που είχε καθιερωθεί κατά την αρχαιότητα στο κράτος της Σπάρτης και σκοπό είχε τον έλεγχο των δημοσίων οικονομικών, αμφισβήτηση την οποία αιτιολογούσε λέγοντας ότι η συγκέντρωση της όποιας εξουσίας στα χέρια των ολίγων ενισχύει ακόμα περισσότερο τη διαφθορά.

Η ανωτέρω θεωρία είναι κατ' αρχήν γενικόλογη, είναι αόριστη, στηρίζεται σε ελάχιστα κρούσματα διαφθοράς, σπιλώνει το σύνολο των λειτουργών του κρατικού μηχανισμού και όχι μόνο, περιστρεφόμενη συνήθως γύρω από το ευφάνταστο σενάριο της λειτουργίας ενός μεθοδευμένου συστήματος παραοικονομίας και φοροδιαφυγής με τη συμμετοχή και των οργάνων της πολιτείας.

Το Σύνταγμα της χώρας μας επιβάλλει, για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης, ένα φορολογικό σύστημα το οποίο θα κατανέμει τα φορολογικά βάρη σύμφωνα με τη φοροδοτική ικανότητα κάθε πολίτη. Στην πράξη όμως, νομοτεχνικά, το υφιστάμενο φορολογικό σύστημα μόνο κοινωνικά δίκαιο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί, όταν αφήνει πολλά παράθυρα ανοικτά, εκμεταλλεύσιμα από αυτούς που αποκτούν πλούτο σε βάρος του κοινωνικού συνόλου, επικαλούμενοι τη φράση «ό,τι είναι νόμιμο είναι και ηθικό». Εδώ, λοιπόν, εντοπίζεται ο κυρίαρχος παράγοντας.»¹⁷

¹⁶ Ν. Τατσος, (2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ.20-24

¹⁷ Ημερησία.gr Διαθέσιμο άρθρο <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26533&subid=2&pubid=22057150>
Ημερομηνία πρόσβασης 7/1/2014

2.4 Λόγοι ύπαρξης της φοροδιαφυγής:

- Στις δυτικές χώρες, η αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος του φορολογουμένου, το οποίο είναι αποτέλεσμα απόκρυψης εισοδήματος, θεωρείται η κύρια αιτία φοροδιαφυγής. Προσδιοριστικοί παράγοντες θεωρούνται το ύψος του δημοσιονομικού βάρους και ιδιαίτερα οι υψηλοί οριακοί συντελεστές και το επίπεδο της φορολογικής ηθικής.
- Η ύπαρξη εκτεταμένης παραοικονομίας, για λόγους παράκαμψης ρυθμίσεων και κανόνων, εξαναγκάζει πολλές φορές και σε «παράλληλη» φοροδιαφυγή, προκειμένου να μη αποκαλυφθεί η υπόγεια δραστηριότητα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρούμε την παραοικονομία ως αιτία και τη φοροδιαφυγή ως αποτέλεσμα της.
- Η ύπαρξη εκτεταμένης φοροδιαφυγής αποτελεί αιτία πρόσθετης φοροδιαφυγής. Δείτε ένα παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση της προηγούμενης φράσης. Ένας εργαζόμενος, ο οποίος δε θέλει να φοροδιαφεύγει, μπορεί να αναγκαστεί μέσω του εργοδότη να το κάνει αν ο εργοδότης δεν του δώσει βεβαίωση αποδοχών ή αν του δώσει τελικά τη βεβαίωση με ποσό αποδοχών μικρότερο του πραγματικού. Ο εργαζόμενος εδώ αναγκάζεται να φοροδιαφύγει ή να χάσει την εργασία του (με ρίσκο να αργήσει να βρει καινούρια ή να αντιμετωπίσει το ίδιο πρόβλημα και στην επόμενη εργασία του).
- Τέλος, κάποιοι άλλοι λόγοι όπως, ενδεικτικά, η αντίληψη για το ρόλο του κράτους και η άγνοια, κάνουν τα άτομα να είναι απρόθυμα να υποβάλλουν δηλώσεις στην εφορία, ακόμα και στην περίπτωση που η υποβολή δήλωσης δεν συνεπάγεται την καταβολή φόρου. Γενικά, όσο πολυπλοκότερο και ασαφές είναι το φορολογικό σύστημα και όσο πιο απρόσιτες οι φορολογικές αρχές τόσο πιο εκτεταμένη είναι η φοροδιαφυγή που οφείλεται σε αυτούς τους λόγους.¹⁸

2.5 Συνέπειες της φοροδιαφυγής :

Οι συνέπειες της φοροδιαφυγής είναι πολλές και δυσκολεύουν σε μεγάλο βαθμό την υλοποίηση των στόχων της οικονομικής πολιτικής καθώς επίσης και τη σωστή λειτουργία της οικονομίας.

- Προκαλεί άδικη κατανομή των φορολογικών βαρών. Αρχικά πρέπει να πούμε πως δεν είναι όλοι οι φορολογούμενοι διατεθειμένοι να μη ακολουθήσουν το νόμο, όμως είναι σίγουρο πως δεν είναι δυνατόν όσοι φοροδιαφεύγουν να έχουν όλοι ίδιες δυνατότητες

¹⁸ Καλυβιανάκης Κ.,(1993), φορολογικό καθεστώς-παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ 25

παραβίασης. Το κράτος με τη σειρά του μη μπορώντας να αναπληρώσει τα έσοδα που θα έπρεπε να είχε και δεν τα έχει λόγο της φοροδιαφυγής αναγκάζεται να διατηρεί υψηλότερους φορολογικούς συντελεστές από αυτούς που ενδεχομένως επιθυμούσε, αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι συνεπείς φορολογούμενοι να έχουν επιβολή πρόσθετων βαρών.

- Μειώνει τη δυνατότητα άντλησης φορολογικών εσόδων από το κράτος και κατά επέκταση περιορίζει τη δυνατότητα χρηματοδότησης των δαπανών του. Το κράτος θα πρέπει να βρει λύση στη μείωση αυτή εσόδων, είτε αυξάνοντας το συντελεστή του φόρου με αποτέλεσμα να επιβαρύνει τους νόμιμους ακόμα περισσότερο, είτε θα πρέπει να περιορίσει κάποιες από τις δραστηριότητες του. Ένας άλλος τρόπος είναι να καλύψει τις ανάγκες με μη ενδεδειγμένα μέσα όπως ενδεικτικά είναι η έκδοση νέου χρήματος ή η σύναψη δανείων για κάλυψη τρεχουσών δανείων. Όλα αυτά μπορούν να προκαλέσουν σημαντικά για όλη την οικονομία προβλήματα λόγω συνεχούς ελλείμματος στον προϋπολογισμό, συνεχή προσφυγή σε δανεισμό και διόγκωση δημοσίου χρέους, έτσι είναι πιθανό να υπάρξουν δυσμενείς επιδράσεις στη σταθερότητα του εθνικού εισοδήματος.
- Μειώνει την αποτελεσματικότητα των φορολογικών μέτρων που λαμβάνονται για την επίτευξη των στόχων της οικονομικής πολιτικής. Είναι προφανές πως όσο μεγαλύτερη είναι η φοροδιαφυγή τόσο μικρότερη είναι η δυνατότητα παρέμβασης του κράτους και η αποτελεσματικότητα των μέτρων φορολογικής πολιτικής.
- Διαταράσσει τους όρους ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων. Η φορολογία αποτελεί για τις επιχειρήσεις ένα σεβαστό μέρος του συνολικού κόστους, προφανές είναι ότι οι επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση έναντι των ανταγωνιστριών εταιριών που δεν φοροδιαφεύγουν. Με αυτό το τρόπο μπορούν να πουλήσουν τα προϊόντα τους σε τιμές χαμηλότερες από τις ανταγωνίστριες εταιρίες και έτσι ένα μέρος των πελατών των ανταγωνιστριών εταιριών να το κερδίσουν εκείνες που φοροδιαφεύγουν.
- Δεδομένου ότι η φοροδιαφυγή είναι συνήθως ευκολότερη στους αμέσους φόρους, το κράτος αν δε καταφέρει να την περιορίσει θα στραφεί με μεγαλύτερη βαρύτητα στους έμμεσους φόρους από ότι θα έκανε σε περίπτωση μη ύπαρξης του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Συνέπεια της πολιτικής αυτής είναι η αύξηση της επιβάρυνσης των μεσαίων και χαμηλών εισοδηματικών τάξεων και η μείωση της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος.

- Η συνείδηση των φορολογούμενων που είναι συνεπείς απέναντι στο κράτος μπορεί να επηρεαστεί αρνητικά και να έχει ως αποτέλεσμα την εξάπλωση της φοροδιαφυγής και όχι την καταπολέμηση της.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι δυσμενείς επιδράσεις της φοροδιαφυγής είναι πολλές αλλά και σημαντικές. Ο περιορισμός του φαινομένου στις Ελλάδα καθώς και σε άλλες χώρες είναι πρωταρχικός στόχος της οικονομικής πολιτικής. Παρόλα αυτά έχουν τυπωθεί και απόψεις που αναφέρουν τη φοροδιαφυγή ως ένα φαινόμενο που αυξάνει τις δυνατότητες αποταμίευσης των πολιτών και των επιχειρήσεων, με αποτέλεσμα την επιτάχυνση του ρυθμού ανάπτυξης, ακόμα πως αποτρέπει την υπέρμετρη φορολογική επιβάρυνση. Πιο ακραίες απόψεις υποστηρίζουν ότι η φοροδιαφυγή έχει θετική επίδραση ακόμα και στον κρατικό προϋπολογισμό.¹⁹

2.6 Δράσεις κατά της φοροδιαφυγής

Για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, η ΓΓΠΣ δραστηριοποιείται σε μια πληθώρα δράσεων:

- Στην εξαγωγή καταστάσεων προς έλεγχο και διασταυρώσεις. Η ΓΓΠΣ υποστηρίζει το ελεγκτικό έργο των υπηρεσιών του υπουργείου εξάγοντας πλήθος καταστάσεων προς έλεγχο βάσει κριτηρίων, καθώς και διασταυρώσεων. Οι σημαντικότερες σχετικές δράσεις του τελευταίου έτους είναι:
- Καταστάσεις μη υποβολής περιοδικής δήλωσης ΦΠΑ για τα έτη 2010 και 2011.
- Διάφορες διασταυρώσεις οφειλετών με Περιουσιολόγιο. Αποστολές σχετικών ατομικών προσκλήσεων.
- Επιχειρήσεις με σημαντικές διαφορές οικονομικών στοιχείων μεταξύ χρήσεων 2008 και 2009.
- Διασταύρωση Οριστικών Δηλώσεων Φόρου Μισθωτών Υπηρεσιών (έντυπο Ε7) και του Β' αντιτύπου των Βεβαιώσεων Αποδοχών για Υπηρεσίες Δημοσίου, με εισοδήματα από μισθωτές υπηρεσίες και συντάξεις Οικονομικών ετών 2008-2010.
- Διασταυρωτικοί έλεγχοι των δηλωθέντων παραδόσεων από Ελληνικές επιχειρήσεις, προς αντίστοιχες του εξωτερικού.
- Διάφορες καταστάσεις με στοιχεία μητρώου και δηλώσεων συγκεκριμένων κατηγοριών επιτηδευματιών και περιοχών για ΣΔΟΕ.

¹⁹ Ν. Τατσος, (2001), Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα, Αθήνα , εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ.17-19

- Διασταύρωση Επιχειρηματικής Αμοιβής ετών 2008 και 2009.
- Εντοπισμός μη πληρωμής τελών κυκλοφορίας ετών 2008 και 2009.
- Πλήθος άλλων διασταυρώσεων, ελέγχων και καταστάσεων που ζητούνται από τις φορολογικές και ελεγκτικές υπηρεσίες του Υπουργείου

Για το επόμενο χρονικό διάστημα σχεδιάζονται επιπλέον διασταυρώσεις, όπως:

- Διασταύρωση επιχειρήσεων που περαίωσαν και δεν έχουν υποβάλει ΦΠΑ για οποιαδήποτε περαιωθείσα περίοδο.
 - Διασταύρωση μη υποβολής ΦΠΑ ή/και Εισοδήματος με Δηλώσεις ΚΒΣ.
 - Διασταύρωση επιχειρήσεων που περαίωσαν και δεν έχουν υποβάλει ΦΠΑ για οποιαδήποτε περαιωθείσα περίοδο.
 - Καταστάσεις επιτηδευματιών που δεν αποδέχτηκαν την περαίωση βάσει διαφόρων κριτηρίων.
 - Διασταύρωση στοιχείων διπλοτύπων απόδοσης ΦΜΥ που δηλώνονται στο Ε7 με το σύστημα εσόδων.
 - Εντοπισμός Φυσικών προσώπων με σημαντική ακίνητη περιουσία, που δηλώνονται ότι εισπράττουν ενοίκια, αλλά δεν τα δηλώνουν ή δηλώνουν λιγότερα.
 - Υλοποίηση βάσης δεδομένων ελεγκτικής αρμοδιότητας επιχειρήσεων.
 - Εντοπισμός μη πληρωμής τελών κυκλοφορίας για το 2009.
 - Αξιοποίηση δεδομένων του ΟΟΣΑ για εισοδήματα ελλήνων στο εξωτερικό.
 - Επικαιροποίηση της διασταύρωσης όσων δεν έχουν υποβάλλει δήλωση Φ.Ε. οικ. έτους 2009 και τους δηλώνουν άλλοι ως εκμισθωτές. Εκτέλεση και για το 2010.
 - Καταστάσεις επιχειρήσεων με επιστροφές ΦΠΑ ή που έχουν υποβάλει αίτημα, λόγω ενδοκοινοτικών παραδόσεων 2009 και 2010.
 - Διαδικασία αξιολόγησης ορθής χρήσης του κωδικού ανάλωσης κεφαλαίου παλαιότερων ετών στις ηλεκτρονικές δηλώσεις εισοδήματος.
 - Διασταύρωση στοιχείων εισαγωγών (τελωνεία) και ενδοκοινοτικών αποκτήσεων (VIES) για περιπτώσεις ασυμφωνιών. Απαιτείται συνεργασία των αρμοδίων διευθύνσεων για να προσδιοριστεί ο μηχανισμός.
- Στην υποστήριξη με δεδομένα και εφαρμογές των ομάδων αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής που έχει δημιουργήσει το Υπουργείο.

- Στην πραγματοποίηση τακτικών συνεδριάσεων της επιτελικής ομάδας ηλεκτρονικών διασταυρώσεων για το σχεδιασμό τους και την παρακολούθηση των αποτελεσμάτων.
- Στην αποστολή ηλεκτρονικών ή έγγραφων ειδοποιήσεων για επερχόμενες φορολογικές υποχρεώσεις ή υποχρεώσεις που δεν υλοποιήθηκαν.
- Στην αποστολή προσωποποιημένης αναφοράς στους προϊστάμενους των ΔΟΥ για τα αποτελέσματα της ημέρας. Θα ενεργοποιηθεί εντός της εβδομάδας.
- Στη δημιουργία σχέσεων διαλειτουργικότητας με ποικίλους φορείς για τη συλλογή δεδομένων οικονομικού ενδιαφέροντος (τράπεζες, ταμεία ασφάλισης, δικηγορικοί σύλλογοι, ΤΕΕ κ.α.).
- Στη δημιουργία και αξιοποίηση συστήματος καταγραφής και παρακολούθησης των αποτελεσμάτων των διασταυρώσεων, μέσω της οποίας είναι εφικτό ανά πάσα στιγμή να γνωρίζει το Υπουργείο την πρόοδο της αξιοποίησης των αποτελεσμάτων των διασταυρώσεων.²⁰

Αναφερθήκαμε στις δράσεις της ΓΓΠΣ όμως θα ήταν παράληψη να μη αναφέρουμε μια ακόμη πρόταση για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής.

Παρατηρούμε πως οι Έλληνες κάνουν περιορισμένη χρήση των πιστωτικών αλλά και των χρεωστικών τους καρτών. Εξίσου σημαντικό είναι πως η χώρα μας να είναι η μοναδική χώρα στην Ευρώπη όπου χρησιμοποιούνται περισσότερο οι πιστωτικές κάρτες έναντι των χρεωστικών καρτών για πληρωμές. Επιπλέον χρήση καρτών δε γίνεται από μεγάλο μέρος του πληθυσμού της χώρας για μικρά ποσά πληρωμών. Θα μπορούσαμε ως χώρα να επιδιώξουμε την αύξηση της χρήσης, προκειμένου να περιοριστεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Αρκεί να χαμήλωνε το όριο της υποχρεωτικής χρήσης καρτών για τη διεκπεραίωση συναλλαγών. Για παράδειγμα, χρησιμοποιώντας κάρτα η έκδοση απόδειξης είναι ουσιαστικά υποχρεωτική για τον πωλητή. Επιπλέον, μπορεί να γίνει ευκολότερα έλεγχος στις δαπάνες των καταναλωτών και να εντοπισθούν φοροφυγάδες που κάνουν, όμως, υψηλές δαπάνες.²¹

«Γιατί όμως τα μετρητά είναι ακόμα κυρίαρχα στις συναλλαγές; Συνοπτικά θα ξεκινούσαμε από το ίδιο το κράτος που μόλις πρόσφατα έχει αρχίσει να μειώνει τη χρήση μετρητών στις

²⁰ <http://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/12197>

Ημερομηνία πρόσβασης 10/11/2013

²¹ Ημερησία Διαθέσιμο άρθρο <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26533&subid=2&pubid=113151877>
 Ημερομηνία πρόσβασης 29/1/2014

συναλλαγές του με τους πολίτες και επιχειρήσεις, το κόστος της συναλλαγής από πλευράς εμπόρου καθώς και ότι αποτελεί αντικίνητρο για τον καταναλωτή το ότι οι συναλλαγές με κάρτες χρησιμοποιούνται ως τεκμήριο διαβίωσης.»²²

2.7 Ποινές για φοροδιαφυγή

«Όποιος δεν καταβάλλει τα βεβαιωμένα στις δημόσιες οικονομικές υπηρεσίες (Δ.Ο.Υ.) και τα τελωνεία χρέη προς το Δημόσιο, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων μηνών, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης:

α) έως ένα έτος, εφόσον το συνολικό χρέος από κάθε αιτία, συμπεριλαμβανομένων των κάθε είδους τόκων ή προσαυξήσεων μέχρι την ημερομηνία σύνταξης του πίνακα χρεών, που αναφέρεται στην παράγραφο 5, υπερβαίνει το ποσό των πέντε χιλιάδων (5.000) ευρώ.

β) έξι τουλάχιστον μηνών, εφόσον το συνολικό χρέος, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην ανωτέρω περίπτωση α', υπερβαίνει το ποσό των δέκα χιλιάδων (10.000) ευρώ.

γ) ενός τουλάχιστον έτους, εφόσον το συνολικό χρέος, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην ανωτέρω περίπτωση α', υπερβαίνει το ποσό των πενήντα χιλιάδων (50.000) ευρώ.

δ) τριών τουλάχιστον ετών, εφόσον το συνολικό χρέος, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην ανωτέρω περίπτωση α', υπερβαίνει το ποσό των εκατόν πενήντα χιλιάδων (150.000) ευρώ.

Χρόνος τέλεσης του αδικήματος είναι το χρονικό διάστημα από την παρέλευση των τεσσάρων μηνών μέχρι τη συμπλήρωση χρόνου αντίστοιχου με το 1/3 της κατά περίπτωση προβλεπόμενης προθεσμίας παραγραφής.

Η ποινική δίωξη ασκείται ύστερα από αίτηση του προϊσταμένου της Δ.Ο.Υ. ή του Τελωνείου προς τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών της έδρας τους, που συνοδεύεται υποχρεωτικά από πίνακα χρεών, συμπεριλαμβανομένων των κάθε είδους τόκων ή προσαυξήσεων.

Η πράξη μπορεί να κριθεί ατιμώρητη, εάν το ποσό που οφείλεται εξοφληθεί μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης σε οποιονδήποτε βαθμό. Εμφάνιση μάρτυρα που θα βεβαιώνει τις οφειλές. Η εμφάνιση του μάρτυρα στο ακροατήριο δεν είναι υποχρεωτική, εφόσον έχει λάβει χώρα έγγραφη ενημέρωση του αρμόδιου εισαγγελέα ή του δικαστηρίου εκ μέρους της Δ.Ο.Υ.

²² Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ Διαθέσιμο άρθρο στο <http://www.kathimerini.gr/507741/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/xytyphma-sthn-paraoikonomia>
Ημερομηνία πρόσβασης 14/2/2014

σχετικά με τη διαδικαστική εξέλιξη της οφειλής, τρεις τουλάχιστον ημέρες πριν από τη δικάσιμο.»²³

2.8 Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα:

Η φοροδιαφυγή στη χώρα μας θεωρείται εκτεταμένη στους περισσότερους τομείς κυρίως όμως στον αγροτικό τομέα. Φοροδιαφυγή γίνεται σε όλους τους φόρους στην Ελλάδα συνήθως με απλές μεθόδους λόγω αδυναμιών των φοροτεχνικών υπηρεσιών. Οι σημαντικότεροι παράγοντες που επιδρούν στη μείωση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα είναι η επιβολή υψηλών ποινών στους παραβάτες καθώς επίσης και η ταλαιπωρία που υφίστανται. Άλλοι παράγοντες που βρέθηκαν σημαντικοί ήταν ότι το κράτος είναι σπάταλο, η συχνότητα που γίνονται φορολογικοί έλεγχοι, καθώς επίσης και το μέγεθος του φορολογικού συντελεστή.²⁴

2.9 Αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμων που φοροδιαφεύγουν

«Η απόφαση ενός ατόμου να πληρώσει ή όχι τους φόρους του μπορεί να επηρεαστεί από την έκταση της φοροδιαφυγής των άλλων. Οι Benjamini και Maital προσπάθησαν να φτιάξουν υπόδειγμα για την αλληλεπίδραση αυτή μεταξύ των φορολογούμενων. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν είναι το εξής : « αυτό το υπόδειγμα δείχνει ότι τα «επαυξητικά» μέτρα κατά της φοροδιαφυγής μπορεί να είναι αναποτελεσματικά, αν έχει καθιερωθεί ένας κανόνας «όλοι φοροδιαφεύγουν». Από την άλλη, μια επιτυχή μείωση των φοροφυγάδων σε λιγότερους από N*, κάνει μη αναγκαίες τις περαιτέρω προσπάθειες μείωσης της φοροδιαφυγής»²⁵

²³ <http://siamakis-lawyers.gr/%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B1%CE%AF%CE%B1-%CE%BD%CE%AD%CE%B1/%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%82-%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%AD%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%86%CE%BF%CF%81/> Ημερομηνία πρόσβασης 2/4/2014

²⁴ Βαβούρας Ι, Μανώλας Γ, (2004), «Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο», εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, σελ 55-56

²⁵ Βαβούρας, Ι.Σ. (1990), «Παραοικονομία, Τεύχη Πολιτικής Οικονομίας», Ειδική Έκδοση 1, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ 203-205

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 Έννοια της φοροαποφυγής :

Η έννοια της φοροαποφυγής είναι συγγενής θα μπορούσαμε να πούμε με την έννοια της φοροδιαφυγής. Η φοροαποφυγή είναι η πλήρης ή μερική αποφυγή του φόρου και ως προς τις οικονομικές συνέπειες οι δυο αυτές έννοιες (φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή) δε διαφέρουν καθόλου. Αντιθέτως είναι σημαντική η διαφορά τους στη πολιτική και ηθική άποψη. Στη περίπτωση της φοροαποφυγής οι φορολογούμενοι αποφεύγουν την καταβολή του φόρου με μέσα και διαδικασίες οι οποίες δε τιμωρούνται με ποινές και δεν επιφέρουν νομικές συνέπειες. Η διάκριση των εννοιών είναι προφανής με βάση την αναφορά που έχουμε είδη κάνει. Άξιο αναφοράς είναι πως στη πράξη είναι δύσκολη η διάκριση αυτή. Η φοροαποφυγή καλύπτει ευρύ φάσμα ενεργειών και μέσων και στο ένα άκρο έχουμε το φορολογικό σχεδιασμό, ο οποίος είναι φυσιολογικός και αποδεκτός ενώ στο άλλο άκρο έχουμε τη «σκληρή» φοροαποφυγή η οποία είναι ανειλικρινής μεθόδευση ενεργειών με στόχο να δοθεί στις φορολογικές αρχές πλαστή εικόνα της πραγματικότητας και δεν είναι αποδεκτή.

Φορολογικός σχεδιασμός είναι η μείωση της φορολογικής οφειλής με μέσα τα οποία η πολιτεία δεν είχε πρόθεση να καλύψει, ενώ φοροαποφυγή είναι η εκμετάλλευση περιοχών που ο νομοθέτης είχε πρόθεση να καλύψει αλλά δεν το έκανε για κάποιο λόγο. Κάποια παραδείγματα φορολογικού σχεδιασμού είναι η αποφυγή αγοράς προϊόντων που υπόκεινται σε φορολογία ακόμα η μείωση της προσφοράς θέσεων εργασίας λόγω ύπαρξης φόρων και διάφορα παρόμοια. Αντίθετα στη φοροαποφυγή οι φορολογούμενοι υιοθετούν συμπεριφορές οι οποίες δε καλύπτονται από το νομοθέτη λόγο αδυναμίας διατύπωσης του νόμου ή ύπαρξης νομοθετικών κενών.²⁶

²⁶ Ν. Τατσος, (2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα , εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ.24

3.2 Ορισμός φοροαποφυγής :

Ακριβής ορισμός της φοροαποφυγής είναι δύσκολος και αυτό γιατί είναι μια έννοια που μπορεί να αλλάξει διαχρονικά και ποικίλει στα διάφορα κράτη. Παρόλα αυτά για να θεωρήσουμε μια έννοια ως φοροαποφυγή πρέπει να έχει τρία χαρακτηριστικά

1. Συνήθως υπάρχει ένα ανειλικρινές στοιχείο, ίσως ένα εικονικό ή ακόμα και πλαστό. Κίνητρο των ενεργειών αυτών είναι η αποφυγή φόρου και όχι επίτευξη κάποιου σκοπού επιχειρηματικού ούτε και οικονομικού.
2. Συχνό φαινόμενο είναι η εκμετάλλευση κενών ή ασαφειών και κακών διατυπώσεων που υπάρχουν στη διατύπωση των νόμων του κράτους. Ακόμα παρατηρείτε εκμετάλλευση δυνατότητας που παρέχει η φορολογική νομοθεσία που δεν ήταν στη πρόθεση του νομοθέτη.
3. Τέλος σύνηθες χαρακτηριστικό της φοροαποφυγής είναι η μυστικότητα που τη διακρίνει. Ο λόγος που υπάρχει η μυστικότητα αυτή είναι πως όσο γρηγορότερα μάθουν το τρόπο φοροαποφυγής οι φορολογικές αρχές τόσο γρηγορότερα θα παρθούν σχετικά μέτρα.²⁷

Πρόκειται για το φαινόμενο της μη καταβολής ή μερικής καταβολής φόρων, μέσω εκμετάλλευσης των κενών της νομοθεσίας. Τα νομοθετικά αυτά κενά, ο τρόπος που ερμηνεύονται από τα δικαστήρια και η σχετική πρακτική των φορολογικών αρχών, αποτελούν συχνά αντικείμενο εξειδικευμένης επαγγελματικής συμβουλής (λ.χ. νομικών, φοροτεχνικών κ.α.).

Η φοροαποφυγή συνίσταται στην πρόθεση εξάλειψης ή μείωσης της φορολογικής υποχρέωσης όπως και στη φοροδιαφυγή, με τη διαφορά ότι στη φοροαποφυγή το σύνολο των ενεργειών είναι νόμιμες, ενώ στη φοροδιαφυγή γίνεται καταστρατήγηση των διατάξεων της φορολογικής νομοθεσίας. Οι συνέπειες της φοροαποφυγής για την μείωση της φορολογητέας ύλης είναι ευνόητες και η αποκάλυψή της συνδέεται με την προσπάθεια της διοίκησης για την πλήρωση των κενών της νομοθεσίας.²⁸

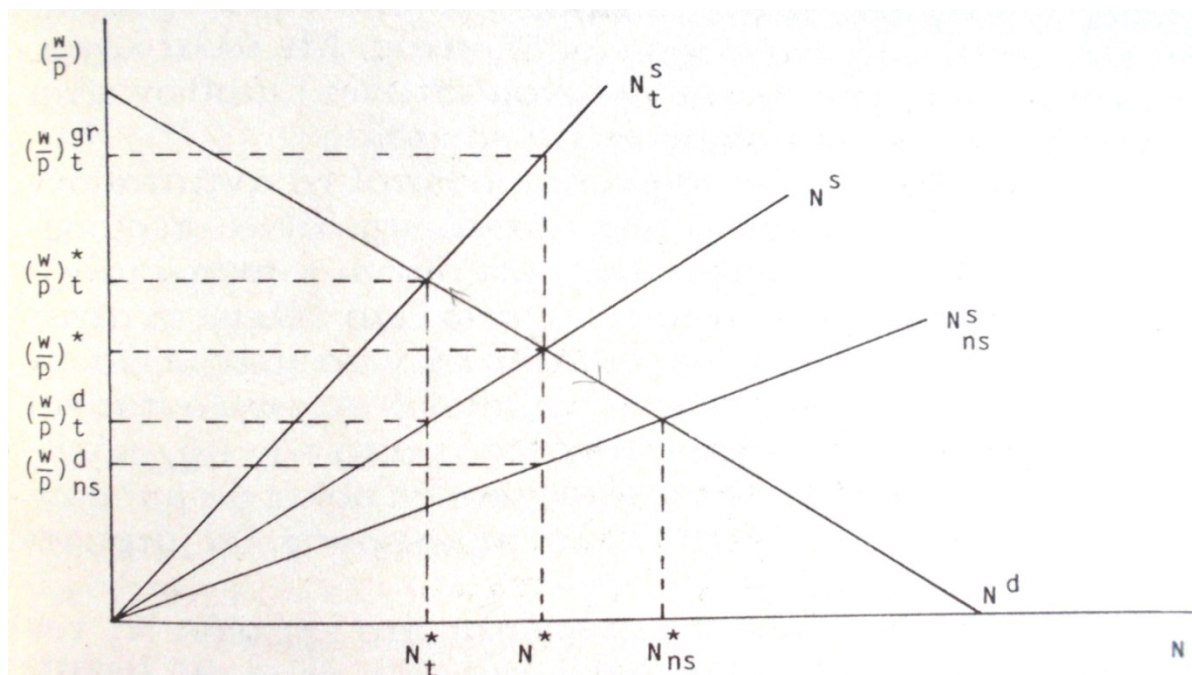
3.3 Η αγορά εργασίας και η φοροαποφυγή:

«Υποθέτουμε ότι καθιερώνεται ένας φόρος εισοδήματος (με τη μορφή φόρου επί του μισθού) ή αυξάνεται. Μια τέτοια φορολογία μπορεί να επηρεάσει τη προσφορά εργασίας με δυο τρόπους οι οποίοι παρουσιάζονται στο διάγραμμα 3.3.1.

²⁷ Ν. Τατσος, (2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα, εκδόσεις Παπαζηση, σελ.26

²⁸ <http://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/12197> Ημερομηνία πρόσβασης 6/3/2014

Διάγραμμα 3.3.1. Πως επηρεάζετε η προσφορά εργασίας από αύξηση ή καθιέρωση ενός φόρου εισοδήματος.

Πηγή: Βαβούρας Ι.Σ. (1990), «Παραοικονομία, Τεύχη Πολιτικής Οικονομίας», Ειδική Έκδοση 1, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Το διάγραμμα 3.3.1. απεικονίζει την αγορά εργασίας, όπου N^d αντιπροσωπεύει τη ζήτηση για εργασία και N^s την προσφορά εργασίας. Μια ισορροπία στην αγορά εργασίας επιτυγχάνεται σε επίπεδο απασχολούμενου δυναμικού N^* και σε πραγματικό ανά μονάδα παραγωγής μισθό $(w/p)^*$. Αν οι μισθωτοί δεν ανταποκριθούν στο κίνητρο των φόρων, ο ονομαστικός ανά μονάδα παραγωγής μισθός θα ελαττωθεί σε οποιοδήποτε φορολογικό συντελεστή κατά το ποσό του επιβαλλόμενου φόρου (που αυξάνεται μαζί με το μισθό), δεδομένου του αναλογικού φόρου εισοδήματος. Αν οι μισθωτοί δεχτούν τον ονομαστικό μισθό $(w/p)^*_{ns}$, η καμπύλη προσφοράς εργασίας θα στρεφόταν δεξιά και θα αποκτούσαμε τη καμπύλη προσφοράς N^s_{ns} , (αν ο φόρος δεν μετακινηθεί). Ακολούθως, η απασχόληση του εργατικού δυναμικού θα αυξηθεί σε N^*_{ns} . Με άλλα λόγια, οι μισθωτοί θα αντιδράσουν στην καθιέρωση ή αύξηση ενός φόρου με το να ανακτήσουν το φόρο μερικώς.

Η αντίδραση αυτή είναι λογική αν, παράλληλα με τον επίσημο τομέα, δεν υπάρχει ανεπίσημη αγορά εργασίας χωρίς φορολογία εργασίας, διότι σε αυτή τη περίπτωση η προσφορά εργασίας θα επεκτεινόταν στην ανεπίσημη αγορά, χωρίς το πρόσθετο εισόδημα εργασίας να ελαττωθεί από έναν φόρο εισοδήματος. Με άλλα λόγια, η τροποποίηση των σχετικών (ονομαστικών) μισθών είναι ευνοϊκή για την ανεπίσημη αγορά εργασίας.

Το διάγραμμα μας λέει επίσης ότι η απασχόληση του εργατικού δυναμικού έχει μειωθεί σαν αποτέλεσμα της επιχειρούμενης μετατόπισης της ($N^*_t < N$). Αυτή η μείωση του απασχολούμενου εργατικού δυναμικού μπορεί να ληφθεί σαν φοροαποφυγή.»²⁹

3.4 Έννοια της παραοικονομίας:

Οι φορείς της οικονομικής πολιτικής στη χώρα μας άρχισαν να ασχολούνται με τη παραοικονομία συστηματικά από τις αρχές του 1990. Ήταν η περίοδος που ο περιορισμός των δημοσίων ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους αποτέλεσαν βασικό σκοπό της οικονομικής πολιτικής των κυβερνήσεων. Τότε συνειδητοποιήσαν οι φορείς της οικονομικής πολιτικής τη σημαντικότητα του φαινομένου αυτού.³⁰

Η έννοια της παραοικονομίας σχετίζεται με την τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα και περιλαμβάνει:

- την αδήλωτη νόμιμη παραγωγή,
- την αδήλωτη παραγωγή σε είδος που αναφέρεται σε κλοπές από τους εργαζομένους σε χώρους εργασίας και
- την παράνομη παραγωγική δραστηριότητα που δημιουργεί προστιθεμένη αξία³¹

Ο καθηγητής Φρίντριχ Σνάιντερ παρατήρησε πως η χώρα μας ήταν η μοναδική χώρα στον κόσμο, η οποία σε περίοδο μεγάλης ύφεσης παρουσιάζει περιορισμό της παραοικονομίας. Ο καθηγητής είχε παρατηρήσει ότι ο περιορισμός του ΑΕΠ της επίσημης οικονομίας προκαλούσε αύξηση της φοροδιαφυγής, διότι οι πολίτες προσπαθούν να εξασφαλίσουν ένα επιπλέον «μαύρο» εισόδημα. Αντίθετα στη χώρα μας η παραοικονομία μειώθηκε ως ποσοστό του ΑΕΠ από 25,4% το 2010 στο 24% το 2012. Αυτό οφείλεται στη ραγδαία μείωση των εισοδημάτων με αποτέλεσμα να μειωθεί η ζήτηση ακόμα και στους κλάδους που ευνοείται η παραοικονομία.³²

²⁹ Βαβούρας Ι.Σ. (1990), «Παραοικονομία, Τεύχη Πολιτικής Οικονομίας», Ειδική Έκδοση 1, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ 144-147.

³⁰ Βαβούρας Ι, Μανώλας Γ, (2004), «Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο», εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, σελ 14

³¹ Παλαιολόγου Ι, Κασσάρ Γ, (2003), «ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1960-2000», «ΣΠΟΥΔΑΙ», Τόμος 53, Τεύχος 3^ο, σελ 17

Διαθέσιμο στο http://digilib.lib.unipi.gr/spoudai/bitstream/spoudai/105/1/t53_n3_14to36.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 5/4/2014

³² Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ Διαθέσιμο στο

<http://www.kathimerini.gr/471828/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-allh-oyh-ths-paraoikonomias>

Ημερομηνία πρόσβασης 14/3/2014

3.5 Ορισμός της παραοικονομίας :

Δεν υπάρχει ενιαίος ορισμός για την έννοια της παραοικονομίας. Η έννοια αναφέρεται συνήθως σε οικονομικές δραστηριότητες και συναλλαγές που είναι αρκετά κρυμμένες, έτσι ώστε να είναι μη μετρήσιμες ή αφορολόγητες. Όσοι ασχολούνται με τέτοιου είδους παραοικονομικές δραστηριότητες γνωρίζουν ότι εάν πέσει στην προσοχή των αρχών η άσκησή τους θα σήμαινε φόρους ή άλλες νομικές συνέπειες.³³

Ο καθηγητής Παυλόπουλος ορίζει την παραοικονομία ως : «το τμήμα εκείνο της οικονομικής δραστηριότητας το οποίο θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν αφού δημιουργεί προστιθέμενη αξία βάσει της εθνικολογιστικής πρακτικής (ορισμών και συμβατικοτήτων που έχουν υιοθετηθεί), πλην όμως για διάφορους λόγους δεν καθίσταται δυνατό να καταγραφεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες μετρήσεως».³⁴

Ο Blades στον ορισμό αναφέρεται και στις οικονομικές δραστηριότητες που θα έπρεπε να καλύπτονται από το ΑΕΠ ενώ στη πράξη ίσως και να παραλείπονται γιατί αποκρύπτονται από τις δημόσιες αρχές.³⁵

3.6 Οι καθοριστικοί παράγοντες της παραοικονομίας:

Η σχετική σημασία κάθε παράγοντα κυμαίνεται στο επίπεδο της κάθε επιμέρους χώρας και κατά την συγκεκριμένη χρονική στιγμή της αξιολόγησης. Σε γενικές γραμμές, οι πιο καθοριστικοί παράγοντες της παραοικονομίας είναι οι ακόλουθοι

- Φορολογική επιβάρυνση. Έχει σχέση με την επιβάρυνση που προκαλείται από την επιβολή φόρων και κοινωνικής ασφάλισης συνεισφορές.
- Η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού κανονισμών στην οικονομία. Κρατικές ρυθμίσεις στοχεύουν στην τον έλεγχο των αγορών με την επιβολή κανόνων και περιορισμών στη λειτουργία τους.
- Ο ρόλος του κράτους. Η κατάσταση επηρεάζει το μέγεθος της παραοικονομίας χάρη στην ικανότητά του αποτροπή και την καταστολή της φοροδιαφυγής και από το βαθμό αποδοχής της εξουσίας που καθορίζει το επίπεδο της «φορολογικής ηθικής».³⁶

³³ Dan A., Caldera A., Johansson A.,(1011), «towards a Better understanding of the informal economy», OECD Economics Department working papers ,No 873,p.7

Διαθέσιμο στο http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/towards-a-better-understanding-of-the-informal-economy_5kgb1mf88x28

Ημερομηνία πρόσβασης 20-3-2014

³⁴ Βαβούρας Ι.Σ. (1990), «Παραοικονομία, Τεύχη Πολιτικής Οικονομίας», Ειδική Έκδοση 1, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ 162

³⁵ Blades, D. (1982), «The Hidden Economy and the National Accounts», OECD, Occasional Studies, Paris , p.30

3.7 Ταξινόμηση των οικονομικών δραστηριοτήτων της παραοικονομίας:

Πίνακας 3.7.1

Είδος δραστηριότητας	Χρηματικές συναλλαγές	Μη χρηματικές συναλλαγές
Παράνομες δραστηριότητες	Εμπόριο κλεμμένων προϊόντων. Παραγωγή και εμπόριο ναρκωτικών. Παράνομη πορνεία και πορνογραφία. Παράνομα τυχερά παιχνίδια. Λαθρεμπόριο. Πλαστογραφία. Τοκογλυφία.	Αντιπραγματισμός ναρκωτικών, κλεμμένων προϊόντων κ.α. Παραγωγή ναρκωτικών για ιδία χρήση. Τακτικές και περιορισμένης κλίμακας κλοπές από τους χώρους εργασίας για ιδία χρήση.
Νόμιμες δραστηριότητες	Μη δηλωμένο εισόδημα από αυτοαπασχόληση. Εισοδήματα από μη δηλωμένη εργασία που σχετίζονται με νόμιμα αγαθά και υπηρεσίες.	Αντιπραγματισμός νόμιμων αγαθών και υπηρεσιών.

Πηγή: Βαβούρας Ι, Μανώλας Γ, (2004), «Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο», εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, σελ 26

Ο πίνακας 3.7.1 δείχνει τις δραστηριότητες που περιλαμβάνει η έννοια της παραοικονομίας ταξινομώντας τις έννοιες αυτές με βάση το κριτήριο της νομιμότητας των οικονομικών δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες της παραοικονομίας χωρίζονται σε νόμιμες και παράνομες. Εκείνες με τη σειρά τους χωρίζονται σε χρηματικές συναλλαγές και μη χρηματικές συναλλαγές. Στις παράνομες χρηματικές δραστηριότητες ανήκουν το εμπόριο κλεμμένων προϊόντων, η παραγωγή και εμπόριο ναρκωτικών η παράνομη πορνεία και

³⁶ Manolas G, Sfakianakis G, Vavouras I, (2013), «Tackling the debt crisis in Greece: The role of the underground economy», Social Cohesion and Development, p.27-29
Διαθέσιμο στο http://www.epeksa.gr/assets/variousFiles/file_2.Manolas,%20Sfakianakis,%20Vavouras.pdf
Ημερομηνία πρόσβασης 23/4/14

πορνογραφία, τα παράνομα τυχερά παιχνίδια, το λαθρεμπόριο, η πλαστογραφία και η τοκογλυφία. Ενώ στις παράνομες μη χρηματικές δραστηριότητες ανήκουν ο αντιπραγματισμός ναρκωτικών, κλεμμένων προϊόντων κ.α. η παραγωγή ναρκωτικών για ιδία χρήση και οι τακτικές και περιορισμένης κλίμακας κλοπές από τους χώρους εργασίας για ιδία χρήση. Στις νόμιμες χρηματικές δραστηριότητες της παραοικονομίας ανήκουν το μη δηλωμένο εισόδημα από αυτοαπασχόληση και εισοδήματα από μη δηλωμένη εργασία που σχετίζονται με νόμιμα αγαθά και υπηρεσίες. Ενώ στις νόμιμες μη χρηματικές δραστηριότητες ανήκει ο αντιπραγματισμός νόμιμων αγαθών και υπηρεσιών.

Δε πρέπει να παραλείψουμε πως ο σημαντικότερος ίσως περιοριστικός παράγοντας της αποκάλυψης της παραοικονομικής δραστηριότητας είναι το στοιχείο της αμοιβαίας συναίνεσης που χαρακτηρίζει αυτού του είδους τις δραστηριότητες.³⁷

3.8 Μέθοδοι για την εκτίμηση της παραοικονομίας:

Για την εκτίμηση της παραοικονομίας και ειδικότερα του συνολικού εισοδήματος συντελεστών παραγωγής που δημιουργεί, υπάρχουν δυο τύποι μεθόδων:

- **Οι άμεσες μέθοδοι:** οι άμεσες μέθοδοι στηρίζονται στη δειγματοληπτική έρευνα. Εξετάζουν τη συμπεριφορά των ατόμων του συγκεκριμένου δείγματος που έχει κάθε φορά επιλεγεί. Η εξέταση αυτή γίνεται με συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια κατάλληλα σχεδιασμένα, τα οποία στηρίζονται στην εθελοντική απάντηση ή μέσα από έρευνες με αντικείμενο τους τη συμμόρφωση προς το ισχύων θεσμικό πλαίσιο, αποσκοπούν στην άμεση μέτρηση της παραοικονομίας.
- **Οι έμμεσες μέθοδοι:** οι έμμεσες μέθοδοι στηρίζουν την εκτίμηση της παραοικονομίας σε σημάδια που η ίδια αφήνει στην οικονομική πραγματικότητα. Αυτές οι μέθοδοι συνιστούν γενικά μακροπροσεγγίσεις της παραοικονομίας και διακρίνονται σε εκείνες που στηρίζονται στη χρησιμοποίηση δεικτών και σε εκείνες που στηρίζονται στη χρησιμοποίηση οικονομικών υποδειγμάτων.³⁸

³⁷ Βαβούρας Ι, Μανώλας Γ, (2004), «Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο», εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, σελ 25

³⁸ Βαβούρας Ι.Σ. (1990), «Παραοικονομία», Τεύχη Πολιτικής Οικονομίας, Ειδική Έκδοση 1, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ 18-20

3.9 Συνέπειες της παραοικονομίας :

Η παραοικονομία ασκεί σημαντικές επιδράσεις στην οικονομία οι οποίες θεωρούνται κατά τεκμήριο αρνητικές. Παρατηρούμε όμως κάποιους μελετητές οι οποίοι υποστηρίζουν πως υπάρχουν και θετικής επιδράσεις.³⁹

3.9.1 Αρνητικές συνέπειες της παραοικονομίας :

Η παραοικονομία επηρεάζει αρνητικά την :

- Αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών σειρών. Όσο υψηλότερο είναι το μέγεθος της παραοικονομίας τόσο πιο αναξιόπιστα είναι τα επίσημα στατιστικά στοιχεία για το ύψος οικονομικών μεγεθών όπως το ΑΕΠ, οι αποταμιεύσεις, οι επενδύσεις και διάφορα ακόμη μεγέθη. Η ύπαρξη αναξιόπιστων στοιχείων επιδρά έντονα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στον οικονομικό προγραμματισμό, γιατί οι αρμόδιοι έχουν παραπλανηθεί.
- Αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής. Επιδρά στα έσοδα και μέσω των εσόδων στις δημόσιες δαπάνες. Συγκεκριμένα η ύπαρξη της παραοικονομίας προκαλεί τη μείωση των φορολογικών εσόδων η οποία περιορίζει τις δυνατότητες του κράτους να πραγματοποιήσει δημόσιες δαπάνες. Με αυτό το τρόπο περιορίζονται και οι δυνατότητες του κράτους για την άσκηση αποτελεσματικής δημοσιονομικής πολιτικής. Όπως αναφέραμε είδη η αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής επηρεάζεται και από τις μη αξιόπιστες επίσημες στατιστικές.
- Αποτελεσματικότητα της νομισματοπιστωτικής πολιτικής. Η αποτελεσματικότητα της νομισματοπιστωτικής πολιτικής επηρεάζεται από τα ανακριβή επίσημα στατιστικά στοιχεία. Ακόμη η παραοικονομία και ειδικά η αύξησή της επηρεάζει την αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής, γιατί στο βαθμό που οι συναλλαγές αυτές της παραοικονομίας πραγματοποιούνται κυρίως σε μετρητά αυτό προκαλεί μείωση της ελαστικότητας ζήτησης του χρήματος σε σχέση με το επιτόκιο. Με αποτέλεσμα τη μείωση της αποτελεσματικότητας της νομισματικής πολιτικής για τη σταθεροποίηση της οικονομίας. Ταυτόχρονα η παραοικονομία επηρεάζει το νομισματοπιστωτικό σύστημα γιατί παράλληλα με τη πάρα-αγορά προϊόντων και υπηρεσιών βλέπουμε την ανάπτυξη της πάρα-αγοράς χρήματος όπου αναπτύσσονται φαινόμενα όπως η τοκογλυφία , το σπάσιμο μεταχρονολογημένων επιταγών, ακόμα και πλαστά χαρτονομίσματα.
- Πολιτική διανομή του εισοδήματος. Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτει ότι με την παραοικονομία η κατανομή εισοδήματος που εμφανίζεται στα επίσημα στατιστικά

³⁹ Ν. Τατσος, (2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα , εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ.28

στοιχεία και η πραγματική κατανομή απέχουν αισθητά. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι γιατί η παραοικονομία επιδρά με διαφορετικό τρόπο στους μισθωτούς, στους εργοδότες και στους αυτοαπασχολούμενους αλλά ακόμα παρέχει μια τραυλή εικόνα της κατανομής εισοδήματος ακόμα και στην ίδια επαγγελματική τάξη χωρίς να μπορεί κανείς να προβλέψει με βεβαιότητα τον ακριβή τρόπο με τον οποίο ενεργεί.

- Πολιτική της απασχόλησης. Με την παραοικονομία η ανεργία υπερεκτιμάτε. Πολλοί άνθρωποι ενώ καταγράφονται και φαίνονται άνεργοι στην πραγματικότητα εργάζονται στον τομέα της παραοικονομίας. Ακόμα αυτό μπορεί να συμβαίνει σε άτομα τα οποία πέραν της επίσημης απασχόλησης τους έχουν ακόμα μια απασχόληση στον τομέα της παραοικονομίας. Τα παραπάνω φαινόμενα συμβάλουν στη λανθασμένη εικόνα της ανεργίας. Με τη φαινομενική αύξηση της ανεργίας η οποία δεν είναι πραγματική σε τέτοιο βαθμό οδηγούνται φορείς της οικονομικής πολιτικής στην επιλογή στρατηγικών απασχόλησης που δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες .
- Κλαδική πολιτική. Η ύπαρξη της παραοικονομίας επηρεάζει τις εκτιμήσεις του όγκου και της διάρθρωσης της παραγωγής και τους κλαδικούς δείκτες παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας. Στο βαθμό λοιπόν που οι επίσημες εκτιμήσεις για τους δείκτες που προαναφέραμε δίνουν λανθασμένη εικόνα για την πραγματικότητα είναι πιθανά να οδηγήσουν σε επιλογές κλαδικής πολιτικής που δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες.⁴⁰

3.9.2 Θετικές συνέπειες της παραοικονομίας :

«Τελικά, η παραοικονομία δεν είναι τόσο... κακή. Αντίθετα, αποτελεί μαξιλάρι σε περιόδους ύφεσης και μπορεί να σώσει μια χώρα από την κατάρρευση. Εξάλλου, το μεγαλύτερο μέρος της παραοικονομίας επιστρέφει στην πραγματική οικονομία.»⁴¹

Υπάρχουν περιπτώσεις που η παραοικονομία ενθαρρύνεται από την κρατική πολιτική διότι μπορεί να εξυπηρετεί συμφέροντα κάποιων κοινωνικών ομάδων ή γιατί μπορεί να πιστεύουν ότι συμβάλει (βραχυχρόνια) στην εξυπηρέτηση στόχων της κυβερνητικής πολιτικής.

Ειδικότερα:

- Η παραοικονομία δημιουργεί πρόσθετη ευημερία. Λόγο της παραοικονομίας τα πραγματικά οικονομικά μεγέθη είναι μεγαλύτερα από αυτά που καταγράφονται στις επίσημες στατιστικές σειρές. Όσο μεγαλύτερο είναι το φαινόμενο της

⁴⁰ Ν. Τατσος,(2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα , εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ.29 -33

⁴¹ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Διαθέσιμο άρθρο:

<http://www.kathimerini.gr/471828/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-allh-oyh-ths-para-oikonomias>
Ημερομηνία πρόσβασης 14/2/2014

παραοικονομίας, τόσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά της επίσημης και της ανεπίσημης οικονομίας. Αυτή είναι και η θετική συνέπεια της παραοικονομίας, δημιουργεί μια ευημερία η οποία δε θα υπήρχε στην επίσημη οικονομία.

- Η παραοικονομία απορροφά εργατικό δυναμικό. Όταν υπάρχει το φαινόμενο της παραοικονομίας για μεγάλο διάστημα άνθρωποι άνεργοι ή με χαμηλά εισοδήματα απασχολούνται στη παραοικονομία, οι παραοικονομικές δραστηριότητες δημιουργούν νέες θέσεις, συνήθως μερικής, απασχόλησης. Έτσι δεν έχουμε τόσους ανέργους στην πραγματικότητα.
- Η παραοικονομία ενισχύει την ανταγωνιστικότητα. Η αύξηση του κόστους για εργατικό δυναμικό καθώς και η αύξηση των φορολογικών βαρών μπορούν να κάνουν μια επιχείρηση να μην είναι τόσο ανταγωνιστική έναντι άλλων επιχειρήσεων. Με αυτό το τρόπο πολλές επιχειρήσεις ωθούνται στην παραοικονομία, αποφεύγουν αυτού του είδους τα εμπόδια και αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Αποτέλεσμα είναι η αύξηση ανταγωνιστικότητας και των επιχειρήσεων και η ενίσχυση των εξαγωγών.
- Αποκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας. Στην παραοικονομία κατά κύριο λόγο ευδοκιμούν μικρομεσαίες επιχειρήσεις οι οποίες μπορούν και αναπτύσσονται και έξω από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Έτσι η παραοικονομία βοήθα στην αποκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων κάτω από ορισμένες συνθήκες.
- Η παραοικονομία ως «βαλβίδα ασφαλείας». Υπάρχουν απόψεις που υποστηρίζουν πως όσο περισσότερο δύσκαμπτες είναι οι δομές της επίσημης οικονομίας τόσο περισσότερο σημαντικός είναι ο ρόλος της παραοικονομίας. Ιδιαίτερα σε περιόδους προσαρμογών και λόγω των μεταβολών που δημιουργούνται στις συνθήκες της οικονομίας, θα ήταν λάθος να αγνοηθεί η ρυθμιστική λειτουργία της παραοικονομίας. Έτσι λοιπόν θεωρείτε η παραοικονομία «βαλβίδα ασφαλείας» στις οικονομικές διαταραχές που δημιουργεί η επέκταση του δημοσίου τομέα.⁴²

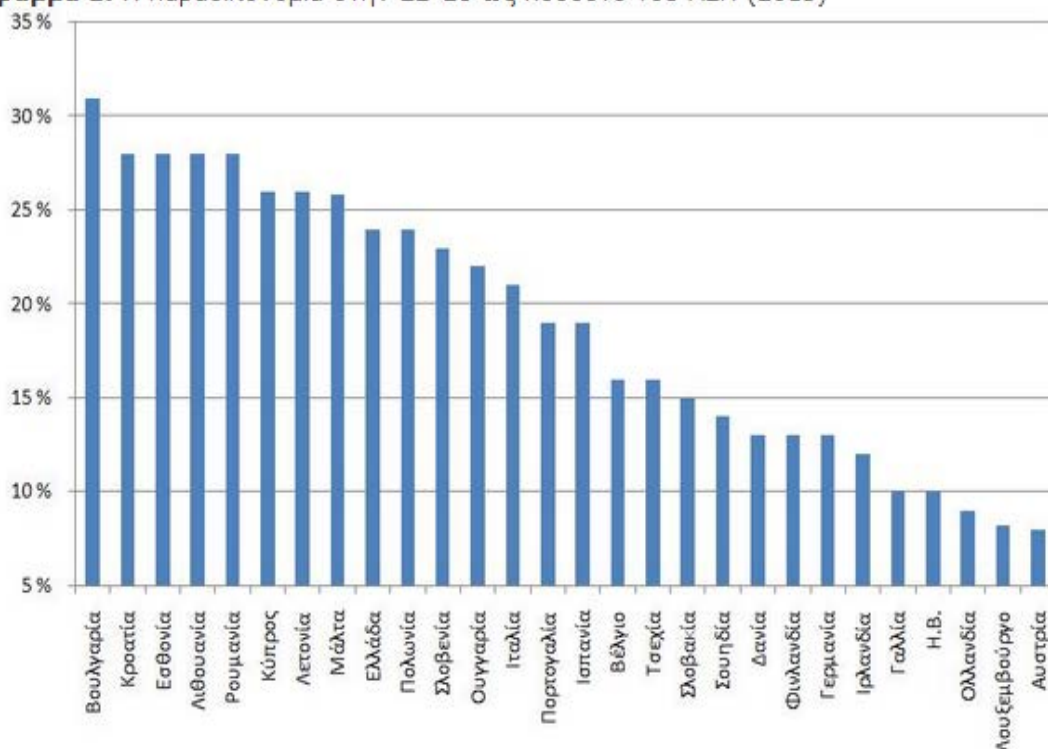
3.10 Η Παραοικονομία στην Ελλάδα:

«Η καταπολέμηση της παραοικονομίας επιλέχθηκε και όχι αδίκως μεταξύ άλλων ως «μέσο» το οποίο θα συνέβαλε στην αντιμετώπιση της παρούσας κρίσης. Ωστόσο, το μέγεθος της παραοικονομίας εξακολουθεί να βρίσκεται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-28 για το 2013 (Διάγραμμα 1). Πιο συγκεκριμένα, στο 24% του ΑΕΠ ανέρχεται η παραοικονομία στην Ελλάδα για το 2013 σύμφωνα με τα τελευταία

⁴² Τατσος, Ν. (2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ.33-34

διαθέσιμα στοιχεία, εν αντιθέσει με τις χώρες του πυρήνα της Ευρωζώνης οι οποίες έχουν περιορίσει την ανεπίσημη οικονομία σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα.

Διάγραμμα 1. Η παραοικονομία στην ΕΕ-28 ως ποσοστό του ΑΕΠ (2013)

Πηγή: The Shadow Economy in Europe, 2013.

Η δραστηριοποίηση στη σκιά οικονομία επηρεάζεται κυρίως από:

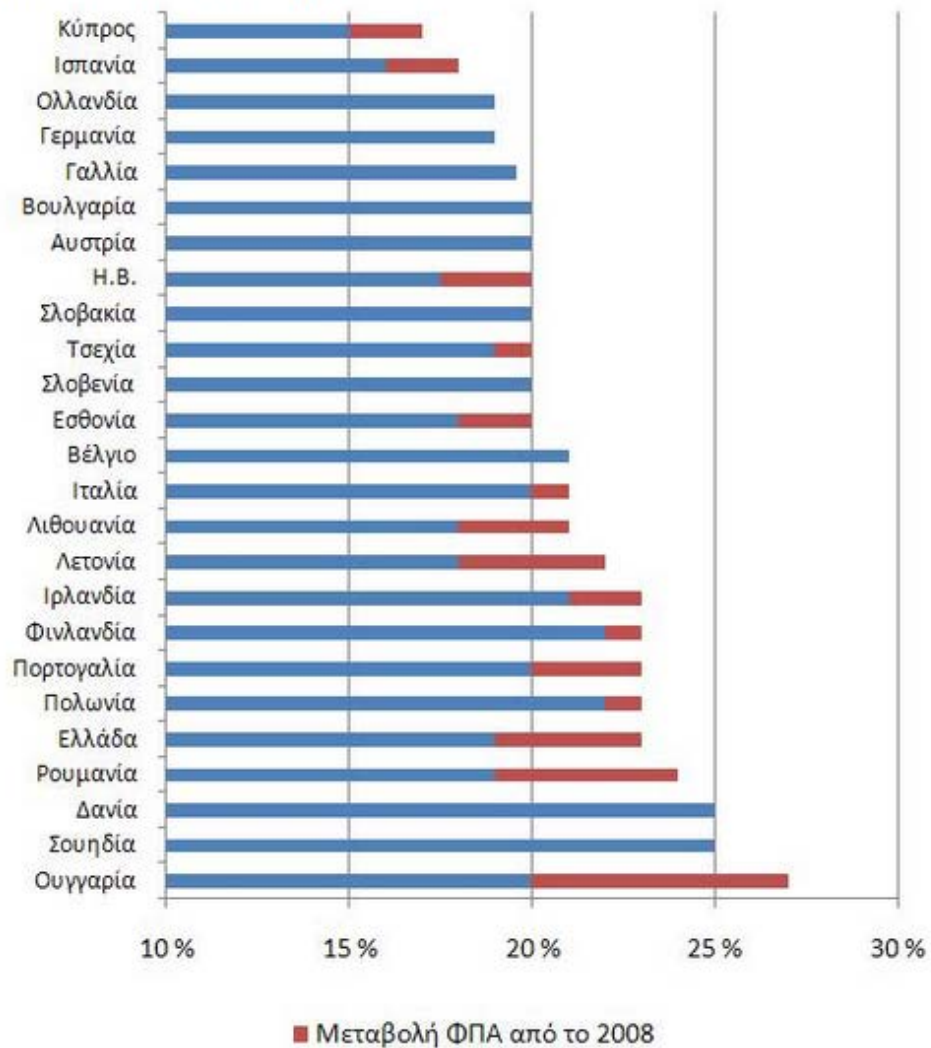
- α) Την επιβάρυνση από φόρους και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης: Θετική είναι η σχέση ανάμεσα στο μέγεθος της παράλληλης οικονομίας και στο ύψος της κοινωνικής επιβάρυνσης που προέρχεται από φόρους και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης.
- β) Την ακαμψία του ρυθμιστικού πλαισίου: Μία αύξηση (ποσοτική και όχι ποιοτική) των νομοθετικών ρυθμίσεων της αγοράς καθώς και του μεγέθους της γραφειοκρατίας που τις συνοδεύει, όπως για παράδειγμα ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, εμπόδια στις εμπορικές συναλλαγές, εργασιακοί περιορισμοί σε αλλοδαπούς, ρυθμίσεις που αφορούν την αδειοδότηση νέων επιχειρήσεων, κλπ., αυξάνει το μέγεθος της παραοικονομίας.
- γ) Την πιθανότητα εντοπισμού και το μέγεθος της ποινής: Η πιθανότητα εντοπισμού των ατόμων (νομικών ή φυσικών) που φοροδιαφεύγουν, καθώς και το μέγεθος της ποινής που συνοδεύει τη φοροδιαφυγή, αποτελούν κρίσιμους προσδιοριστικούς παράγοντες του μεγέθους της παραοικονομίας. Η σχέση ανάμεσα σ' αυτούς τους δύο παράγοντες είναι αλληλένδετη, αφού η αποτελεσματικότητά του ενός στηρίζεται στην ύπαρξη του άλλου.

δ) Το επίπεδο της ανεργίας: Η ανεργία, ιδιαίτερα η μακροχρόνια, παίζει σημαντικό ρόλο στο μέγεθος της παράλληλης οικονομίας. Η αδυναμία ενός ατόμου να βρει εργασία στον επίσημο τομέα της οικονομίας το οδηγεί στην παραοικονομία, όπου συνήθως απασχολείται με χειρότερους όρους εργασίας (π.χ. μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών).

Άλλοι πιθανοί λόγοι οι οποίοι συντελούν στη διεύρυνση της παραοικονομίας είναι: α) η ύπαρξη υψηλού κόστους συναλλαγών, β) η ύπαρξη υψηλής αβεβαιότητας και, γ) οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές και εργοδοτικές εισφορές οι οποίες γίνονται αναπόφευκτα υψηλότερες καθώς η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή μεγεθύνεται.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αύξηση του ΦΠΑ κατά 4% στο 23% (Διάγραμμα 2) και η αύξηση του φόρου στην εστίαση στο 23% από 13% το 2011. Η πρόσφατη μείωση του ΦΠΑ στην εστίαση αποτελεί την πρώτη ουσιαστική μείωση φόρου από το 2010.

Διάγραμμα 2. Ο ΦΠΑ στις χώρες της ΕΕ (2013)

Πηγή: The Shadow Economy in Europe, 2013.

Όσον αφορά στο νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας της αγοράς, οι μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση της απελευθέρωσης ορισμένων επαγγελματικών κλάδων και οι αλλαγές στην αγορά εργασίας με πιο ευέλικτες μορφές απασχόλησης στο βαθμό που αυτές έχουν υλοποιηθεί ίσως αποτελούν τις λιγοστές προσπάθειες για την πάταξη της παραοικονομίας. Ωστόσο, εμπόδια στην ανάληψη επιχειρηματικής δράσης συνεχίζουν να υφίστανται. Είναι χαρακτηριστικό ότι για τη δημιουργία μιας νέας επιχείρησης απαιτούνται 11 μέρες ενώ η Ελλάδα κατατάσσεται στην 146η θέση στο σύνολο 185 οικονομιών στο σχετικό δείκτη της Doing Business Database (World Bank).

Αυτό δηλαδή που συμβαίνει στην Ελληνική πραγματικότητα βρίσκεται σε ευθεία σύγκρουση με αυτό που θα ήταν επιθυμητό ως προς την εξάλειψη της παραοικονομίας. Από τη μια μεριά επιχειρείται ο περιορισμός της παραοικονομίας και η ένταξη των παραγωγικών της δομών στο επίσημο κομμάτι της οικονομίας ώστε να αυξηθεί το παραγόμενο προϊόν, από την άλλη όμως η ασκούμενη πολιτική με τις αυξήσεις της φορολογίας και των εργατικών εισφορών την τελευταία τριετία λειτουργούν αυξητικά στο μέγεθός της.

Με δεδομένο όμως ότι μία στις τέσσερις παραγωγικές μονάδες ΑΕΠ παράγονται στην παραοικονομία, αφαιρούνται φόροι από τα δημόσια έσοδα. Ταυτοχρόνως όμως οι δραστηριότητες αυτές κάνουν χρήση δημόσιων πόρων και προϊόν δημοσίων δαπανών. Εφόσον το 24% του ΑΕΠ είναι η παραοικονομία το συνολικό ΑΕΠ της χώρας ανέρχεται στις 124 μονάδες. Η σχέση συνολικών φόρων ως προς το ΑΕΠ είναι 24%. Εάν λοιπόν μειώσουμε την παραοικονομία κατά 10% από το 24% που είναι σήμερα, το μέγιστο των φόρων που προσδοκούμε να λάβουμε είναι σχεδόν €5 δις. (Οι 124 μονάδες του ΑΕΠ αντιστοιχούν σε €207 δις, το 10% λόγω μείωσης της παραοικονομίας αντιστοιχεί σε €20,7 δις-άρα τα έσοδα από φόρους είναι ο λόγος των φόρων προς το ΑΕΠ=24% επί του €20,7 δις, δηλαδή €5δις)

Στο βάθος του δρόμου φαίνεται λοιπόν ότι υπάρχει μια βαθύτατη επιλογή μέσα στην Ελληνική κοινωνία η οποία υπό τις παρούσες συνθήκες συνίσταται σε μια εμμονή για μια διευρυμένη παραοικονομία. Σε όρους ψυχολογικής συμπεριφοράς έχει αρκετές ερμηνείες:

α) Δεν εμπιστεύεται ο πολίτης το κράτος να διαχειριστεί τους φόρους του αλλά επιλέγει να δαπανά αυτά τα χρήματα έστω και για τις ίδιες χρήσεις (ιδιωτική-δημόσια παιδεία).

β) Υπερπροβάλλει τη σημασία του ως άτομο σε βάρος του κοινωνικού συνόλου μεταβιβάζοντας την ευθύνη για τη διατήρηση του κοινωνικού συνόλου σε κάποια υπερβατική δύναμη.

γ) Ικανοποιεί προσωπικές ανάγκες για δημιουργικότητα αρνούμενος να ενταχθεί στο ευρύτερο σύνολο.

Σε οικονομικούς όρους επιλέγει:

α) Να ακολουθεί δραστηριότητες χαμηλής παραγωγικότητας.

β) Να καλύψει τις ανάγκες σε απασχόληση (επιχειρηματικότητα ανάγκης).

Αυτή όμως η επιμονή στην υψηλή παραοικονομία παρόλο τα θετικά στοιχεία που φέρει (απασχόληση, εισοδήματα σε λιγότερο δυναμικές δραστηριότητες) συμβάλει στη διαμόρφωση ενός γενικότερου αδιεξόδου στην Ελληνική οικονομία που σχετίζεται με τη δραστηριότητα του επίσημου ιδιωτικού και του δημοσίου τομέα.»⁴³

3.11 Παραοικονομία και κοινωνία :

Το εισόδημα που δε δηλώνεται αποτελεί ένα σημαντικό έλλειμμα για τα δημόσια έσοδα τα οποία πρέπει να καλύψουν, συνεχώς αυξανόμενες, καθορισμένες ανάγκες. Για την κάλυψη των αναγκών αυτών οι κυβερνήσεις ωθούνται σε συνεχή φορολογική αφαίμαξη των πολιτών, κυρίως όσων είναι εύκολος ο φορολογικός εντοπισμός.

«Η παραοικονομία θα συνεχίσει να αναπτύσσεται όσο το κράτος δεν επιχειρεί μια ριζική αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος, κάτι το οποίο συνιστά, διαχρονικός τη βασική πρόταση προς την πολιτεία, του επιχειρηματικού κόσμου.»

Η μεγάλη ευθύνη του φαινομένου της παραοικονομίας προσδιορίζεται από τον αντικοινωνικό της χαρακτήρα. Ο λόγος είναι ο εξής: το εισόδημα που δεν δηλώνεται, οπότε δε φορολογείται, στερεί έσοδα στο το δημόσιο με αποτέλεσμα να μη καλύπτονται οι δημόσιες δαπάνες. Με δεδομένο ότι τα τελευταία χρόνια έχουμε αύξηση των δημοσίων δαπανών, εφόσον είχαμε διόγκωση του δημοσίου τομέα, το έλλειμμα εσόδων που προκύπτει από την παραοικονομία ενώ θα μπορούσε να καλύψει κατά ένα μέρος ή εξολοκλήρου τις κρατικές δαπάνες καλύπτεται από την αφαίμαξη των πολιτών. Με αυτό το τρόπο θίγονται οι ασθενέστερες εισοδηματικά τάξεις. ⁴⁴

⁴³ Διαθέσιμο στο <http://indeepanalysis.gr/?q=node/1654> Ημερομηνία πρόσβασης 12/3/2014

⁴⁴ Σιμου,Ν.(2004), «Παραοικονομία και κοινωνία: επιπτώσεις», «Ανάπτυξη» Μηνιαίο επίσημο όργανο των παραγωγικών τάξεων, τεύχ.7, σελ16-17.

3.12 Σχέση παραοικονομίας και φοροδιαφυγής :

Συχνά οι έννοιες παραοικονομία και φοροδιαφυγή ταυτίζονται. Στην πραγματικότητα είναι δυο φαινόμενα τα οποία μπορούν να συνυπάρχουν αλλά η ύπαρξη του ενός δε σημαίνει την ταυτόχρονη ύπαρξη και του άλλου. Συγκεκριμένα:

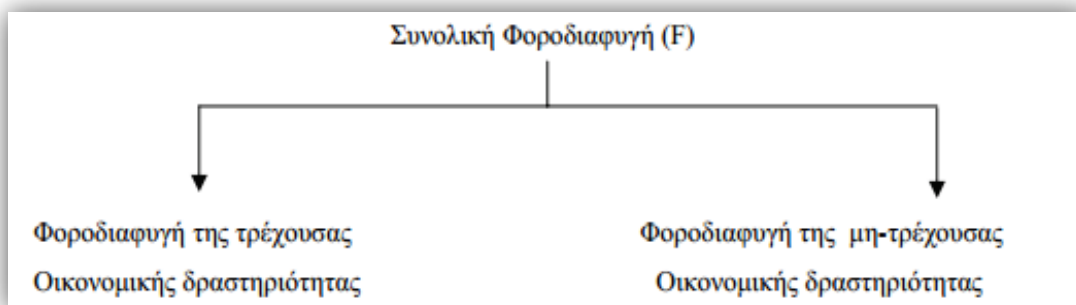
- Συνύπαρξη φοροδιαφυγής και παραοικονομίας. Σε αυτή τη κατηγορία συμπεριλαμβάνετε το εισόδημα που δημιουργείται από παραοικονομία και δε δηλώνονται στις φορολογικές αρχές. Ένα παράδειγμα είναι το αποκρυπτόμενο από τις δημόσιες φορολογικές αρχές εισόδημα ενός εργαζόμενου από δεύτερη απασχόληση που δεν την δηλώνει και δεν καταγράφεται από την στατιστική αρχή.
- Ύπαρξη φοροδιαφυγής, χωρίς την ύπαρξη παραοικονομίας. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οικονομικές δραστηριότητες που καταγράφονται σαν προστιθέμενη αξία, αλλά τα εισοδήματα που δημιουργούνται δε δηλώνονται. Κλασσικό παράδειγμα είναι ο αγροτικός τομέας όπου η παραγωγή καταγράφεται από το Υπουργείο Γεωργίας και στη συνέχεια από την ΕΣΥΕ. Όσοι όμως αποκτούν τα εισοδήματα φοροδιαφεύγουν σε μεγάλη έκταση.
- Ύπαρξη παραοικονομίας, χωρίς την ύπαρξη της φοροδιαφυγής. Σε αυτή τη κατηγορία ανήκουν οι δραστηριότητες που δε καταγράφονται από τις στατιστικές αρχές για διάφορους λόγους, ενώ τα εισοδήματα που αποκτώνται δηλώνονται κανονικά στις αρμόδιες φορολογικές αρχές.

Η φοροδιαφυγή είναι ουσιαστικά ένα από τα κριτήρια που ορίζουν την παραοικονομία.⁴⁵

⁴⁵ Βαβούρας Ι, Μανώλας Γ, (2004), «Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο», εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, σελ 50-51

3.13 Προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες παραοικονομία και φοροδιαφυγή ταυτίζονται :

Αρχικά η φοροδιαφυγή διακρίνεται σε αυτή που σχετίζεται με την τρέχουσα συνολική οικονομική δραστηριότητα (όπως ενδεικτικά είναι το εισόδημα συντελεστών παραγωγής του τρέχοντος οικονομικού έτους) και σε αυτή που δε σχετίζεται με την τρέχουσα συνολική οικονομική δραστηριότητα (όπως ενδεικτικά είναι η φορολογία μεταβιβάσεως κληρονομιών).

Πηγή: Νατσας, Ε., «ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας

Για τα παραπάνω σύνολα ισχύουν τα εξής:

Το σύνολο της φοροδιαφυγής της τρέχουσας οικονομικής δραστηριότητας συμβολίζεται «Α» και το σύνολο της μη τρέχουσας οικονομικής δραστηριότητας «Β». Ενώ η συνολική φοροδιαφυγή συμβολίζεται με «F».

$$A \subset F, B \subset F, A \cup B = F.$$

Η φοροδιαφυγή σχετίζεται με την τρέχουσα και μη-τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα ενώ η παραοικονομία μόνο με την τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα άρα δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι δυο υπό εξέταση έννοιες ταυτίζονται. Οι μεγαλύτερες και πιο περίπλοκες διαφορές μεταξύ της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στρέφονται στην περίπτωση της τρέχουσας οικονομικής δραστηριότητας. Οι διαφορές αυτές γίνονται κατανοητές με τη βοήθεια του παρακάτω πίνακα.

Συνολικά εισοδήματα Συντελεστών παραγωγής (και ποσά των έμμεσων φόρων) που πρέπει να καταγραφούν και να αποδοθούν στις οικονομικές υπηρεσίες. (Δραστηριότητες φοροδιαφυγής η μη φοροδιαφυγής)	Συνολική τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα που πρέπει να καταγραφεί στους Εθνικούς Λογαριασμούς. (Κρυμμένη και παρατηρήσιμη οικονομία)		
		Καταγραφόμενη	Μη καταγραφόμενη
	Δηλωμένες δραστηριότητες	I Όχι φοροδιαφυγή Όχι παραοικονομία	II Όχι φοροδιαφυγή Παραοικονομία
Μη-δηλωμένες δραστηριότητες	III Φοροδιαφυγή Όχι παραοικονομία	IV Φοροδιαφυγή και Παραοικονομία	

Πηγή: Νατσας, Ε., «ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας

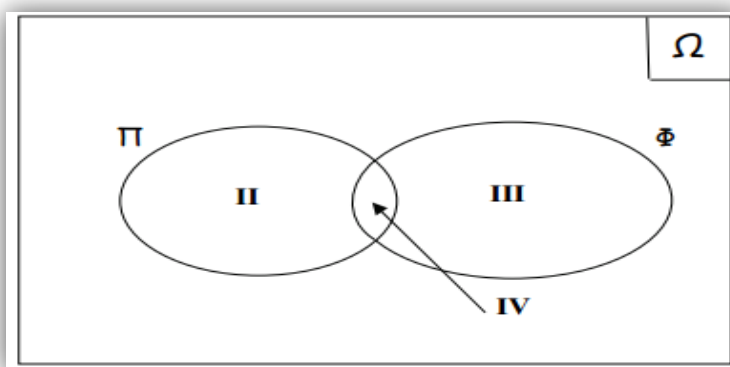
Η οριζόντια διάσταση επεξηγεί την τρέχουσα δραστηριότητα που πρέπει να καταγραφεί σύμφωνα με τους ορισμούς που δίνονται παραπάνω αλλά για κάποιους λόγους ένα κομμάτι αυτής δεν καταγράφεται. Έτσι έχουμε δύο διαστάσεις της παραοικονομίας (καταγραφόμενη και μη καταγραφόμενη). Η κάθετη διάσταση περιλαμβάνει τα εισοδήματα που προκύπτουν από τη συνολική οικονομική δραστηριότητα και φορολογούνται άμεσα και τις τρέχουσες συναλλαγές που φορολογούνται έμμεσα. Από την παραπάνω ταξινόμηση μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερα τεταρτημόρια. Στο πρώτο τεταρτημόριο (I) έχουμε την ιδανική κατάσταση χωρίς φοροδιαφυγή και παραοικονομία. Στην περίπτωση αυτή οι φορολογικές αρχές είναι ενήμερες και μπορούν να ανιχνεύσουν ολόκληρη την τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα. Παράλληλα κάθε υπόχρεος είναι τόσο γενναιόδωρος που δεν αποκρύπτει το πραγματικό εισόδημα (ή οι οικονομικές υπηρεσίες είναι τόσο αποτελεσματικές που μπορούν ελέγξουν τον καθένα φορολογούμενο). Με άλλες λέξεις το πρώτο τεταρτημόριο είναι η περίπτωση που δεν υπάρχει ασύμμετρη πληροφόρηση μεταξύ δυνητικού παραοικονομούντα και του ρυθμιστή (regulator).

Στο δεύτερο τεταρτημόριο (II) μπορούμε να διακρίνουμε μια όχι και τόσο κοινή περίπτωση κατά την οποία αν και η προστιθέμενη αξία μερικών δραστηριοτήτων, για διάφορους λόγους, δεν καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς εντούτοις τα αντίστοιχα εισοδήματα που αποκτώνται δηλώνονται κανονικά και οι φόροι που αντιστοιχούν σε αυτά τα εισοδήματα

πληρώνονται από τους υπόχρεους Στην περίπτωση II εμπίπτουν κυρίως νέες οικονομικές δραστηριότητες για τις οποίες δεν έχει διαμορφωθεί ακόμα κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο με αποτέλεσμα να μην παρακολουθούνται από τις στατιστικές υπηρεσίες.

Στο τρίτο τεταρτημόριο (III) μπορούμε να δούμε την περίπτωση φοροδιαφυγής χωρίς παραοικονομία. Σε αυτήν την περίπτωση οι Εθνικοί Λογαριασμοί καταγράφουν την προστιθέμενη αξία στην οικονομία από κάποιες δραστηριότητες αλλά τα εισοδήματα και οι συναλλαγές από αυτές τις δραστηριότητες δεν δηλώνονται. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα και αρκετά επίκαιρο λόγω της ραγδαίας αύξησης της οικοδομικής δραστηριότητας είναι η εκτεταμένη απόκρυψη εισοδημάτων από τους οικοδόμους. Η προστιθέμενη αξία μιας οικοδομής μπορεί να καταγραφεί αυτοί όμως που καρπώνονται τα αντίστοιχα εισοδήματα φοροδιαφεύγουν σε μεγάλη κλίμακα.

Στο IV τεταρτημόριο συναντάμε την περίπτωση συνύπαρξης φοροδιαφυγής και παραοικονομίας. Στην περίπτωση IV τα εισοδήματα που κερδίζονται στην παραοικονομία όχι μόνο διαφεύγουν από τις στατιστικές υπηρεσίες αλλά και οι αντίστοιχοι φόροι αυτών των εισοδημάτων δεν εισπράττονται από τις οικονομικές υπηρεσίες. Γενικά, εάν συμβολίσουμε τη συνολική φοροδιαφυγή με F , το υποσύνολο της φοροδιαφυγής που συσχετίζεται με την τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα με A , ($A \subset F$) και την παραοικονομία με Π , διαγραμματικά έχουμε:

Πηγή: Νατσας, Ε., «ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι $A \cap \Pi \neq \emptyset$ Αυτό αντιστοιχεί στην περίπτωση IV. Πρέπει να παρατηρηθεί ότι $A \cap \Pi = IV$ είναι διαφορετικό από χώρα σε χώρα και εξαρτάται από το θεσμικό πλαίσιο, το φορολογικό σύστημα, το βαθμός κρατικής παρέμβασης, την τεχνολογία των φορολογικών υπηρεσιών, από τις μεθόδους υπολογισμού των εθνικών

λογαριασμών δεν υπάρχει κανένας λόγος να υποτεθεί ότι $A = \Pi$. Επίσης $F \neq \Pi$. Με βάση το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι μόνο το IV εκ των τεσσάρων τεταρτημορίων περιγράφει την περίπτωση κατά την οποία η παραοικονομία συνυπάρχει με την φοροδιαφυγή.

Σ' αυτό το άρθρο αποδείξαμε ότι στο IV τεταρτημόριο τα δυο φαινόμενα συνυπάρχουν χωρίς να ταυτίζονται. Στο βαθμό όμως που η φοροδιαφυγή είναι αιτία της παραοικονομίας και ανεξάρτητα από την εννοιολογική διαφορά τους, τότε επιφέρουν σχεδόν τα ίδια αποτελέσματα στο οικονομικό σύστημα και ο περιορισμός του ενός εκ των δυο θα μπορούσε να οδηγήσει και στον περιορισμό του άλλου. Άρα όταν και μόνον όταν τα τεταρτημόρια I, II, III διαφεύγουν οποιασδήποτε αναλύσεως στη χάραξη οικονομικής πολιτικής (αγνοούνται οι ορισμοί των εννοιών) και ταυτόχρονα οι συνέπειες των δυο φαινομένων στο IV τεταρτημόριο είναι ίδιες στην καταγραφόμενη οικονομία, τότε και μόνον τότε παραοικονομία και φοροδιαφυγή ταυτίζονται από την άποψη των ενιαίων πολιτικών περιορισμού τους. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις οι φορείς ασκήσεως οικονομικής πολιτικής, κατά παράβαση των ορισμών των δυο φαινομένων, μπορούν να χρησιμοποιούν τις δυο έννοιες σαν να σημαίνουν το ίδιο πράγμα. Ασφαλώς οι δυο προϋποθέσεις όχι μόνον δεν ισχύουν συν τω χρόνω αλλά και κάθε μια ξεχωριστά. Αυτό γιατί όσο αφορά την πρώτη προϋπόθεση είναι αδύνατο να αγνοήσουμε τις περιπτώσεις I, II, III γιατί έτσι θα ήταν σαν να αγνοούμε τους ορισμούς των δυο φαινομένων. Σχετικά με την δεύτερη προϋπόθεση είναι επίσης αδύνατον οι συνέπειες στην καταγραφόμενη οικονομία και κατά συνέπεια οι τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας να είναι ταυτόσημες ακόμα και στην ακραία περίπτωση να αγνοούμε τους ορισμούς των δυο εννοιών.⁴⁶

3.14 Επιπτώσεις της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στον πληθωρισμό και την ανεργία:

Ένα σύννηθες επιχείρημα είναι πως η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία βοηθούν στο να μην αυξάνονται οι τιμές των αγαθών και υπηρεσιών της παραοικονομίας όσο εκείνων της επίσημης οικονομίας. Οι παραοικονομικές δραστηριότητες αποφεύγουν έξοδα όπως η

⁴⁶ Νατσας, Ε., «ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ», e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας, σελ 64-69
Διαθέσιμο: http://e-jst.teiath.gr/issue_4_2007/nastas_4.pdf
Ημερομηνία πρόσβασης 20/12/13

πληρωμή φόρων, ασφαλιστικών εισφορών, κ.α. κάνει τις τιμές των προϊόντων και υπηρεσιών χαμηλότερες έναντι των τιμών στην επίσημη οικονομία. Αυτό εξαρτάται από το κατά πόσο τα αγαθά και οι υπηρεσίες που παράγονται στην παραοικονομία είναι στενά ή όχι υποκατάστατα εκείνων που παράγονται στην επίσημη οικονομία. Αν η σχέση των υποκατάστατων είναι στενή τότε το επιχείρημα ότι η παραοικονομία συγκρατεί τον πληθωρισμό δεν είναι ίσως αβάσιμο. Στην περίπτωση που τα αγαθά της παραοικονομικής δραστηριότητας δεν έχουν στενά υποκατάστατα στην επίσημη οικονομία, τότε δεν είναι σίγουρο αν η προσφορά τους στην αγορά πράγματι συγκρατεί τις τιμές. Ακόμα μια άποψη υποστηρίζει ότι τα φαινόμενα της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής αυξάνουν τα εισοδήματα, σε πολλές κατηγορίες ανθρώπων, τα οποία δαπανώνται σε μεγάλο βαθμό για καταναλωτικά αγαθά και να αυξάνει η ζήτηση των αγαθών αυτών περισσότερο από ότι αν δεν υπήρχαν τα παραπάνω φαινόμενα με αποτέλεσμα να δημιουργείτε πίεση για αύξηση των τιμών των αγαθών αυτών. Γενικότερη εκτίμηση (περισσότερο διαισθητική παρά επιστημονικά τεκμηριωμένη) η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία βοηθούν στη συγκράτηση των τιμών, λόγο του σχετικά μειωμένου κόστους, όταν υπάρχουν ανταγωνιστικές συνθήκες στην αγορά. Στη χώρα μας όπως όλοι γνωρίζουμε έχουμε μεγάλο πλήθος μικρομεσαίων επιχειρήσεων, εμπορικές και βιοτεχνίες, καθώς επίσης μεγάλο αριθμό ελεύθερων επαγγελματιών. Σε αυτή τη περίπτωση η φοροδιαφυγή ίσως να οδηγεί βραχυχρόνια σε συγκράτηση τιμών, μακροχρόνια όμως με τις αρνητικές επιπτώσεις στο κόστος του χρήματος, λόγο μεγαλύτερων ελλειμμάτων, παρατηρείται αύξηση πληθωρισμού και έτσι εν τέλει παρατηρούνται αρνητικές συνέπειες στην οικονομία.

Η εκτεταμένη παρουσία της παραοικονομίας σημαίνει πως εκεί απορροφάτε σημαντικό τμήμα του εργατικού δυναμικού αφού παρέχεται η δυνατότητα οι εργαζόμενοι να έχουν παράνομα δεύτερη δουλειά συμπληρωματική ή οι φαινομενικά άνεργοι να απασχολούνται στη παραοικονομία ακόμα κ περισσότερες ώρες από ότι θα απασχολούνταν στην επίσημη οικονομία. Αποτέλεσμα όλων αυτών που έχουμε μόλις αναφέρει είναι πως η παραοικονομική δραστηριότητα δε δημιουργεί αντίστοιχες νέες θέσεις εργασίας. Αναμφισβήτητο παραμένει όμως το γεγονός ότι η παραοικονομία παρέχει εργασία σε μεγάλο βαθμό ατόμων που θα ήταν άνεργοι υπό άλλες συνθήκες.⁴⁷

⁴⁷ Κανελλόπουλος, Κώστας Ν., μελετητικής ομάδας ΚΕΠΕ, (1995), «παραοικονομία και φοροδιαφυγή: μετρήσεις και οικονομικές επιπτώσεις», Αθήνα, σελ. 40-43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 Θέμα έρευνας:

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας διεξήχθη έρευνα στο νομό Καστοριάς με θέμα «Αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής: η άποψη των επιχειρηματιών».

Στην έρευνα θεωρούμε δεδομένα τα κριτήρια και τα υποκριτήρια της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής και στη συνέχεια οι επιχειρηματίες του νομού αξιολογούν τα κριτήρια αυτά.

4.2 Μέθοδος έρευνας:

Η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η μέθοδος που ανέπτυξε ο καθηγητής Thomas L. Saaty και η οποία είναι γνωστή ως μέθοδος AHP (Analytic Hierarchy Process) ή αλλιώς Ιεραρχική Ανάλυση Αποφάσεων.

Ο Thomas L. Saaty είναι ο δημιουργός της μεθόδου AHP, μια θεωρία για το πώς να θεσπίζει μέτρα για άυλα περιουσιακά στοιχεία που χρησιμοποιούνται συχνότερα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Έχει γενικευθεί στο Analytic Network Process (ANP), για τη λήψη αποφάσεων με την ανατροφοδότηση και την εξάρτηση στα δίκτυα. Το AHP / ANP είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της ομάδας και για το χειρισμό μεγάλης κλίμακας πολυκριτηριακών προβλημάτων απόφασης κοινά σε επιχειρήσεις, τη βιομηχανία, και την κυβέρνηση. Είναι πρόεδρος και διακεκριμένος Καθηγητής στο Pitt Graduate School of Business του Πίτσμπουργκ. Το 2008 το Ινστιτούτο Operations Research and Management Science (INFORMS) τον αναγνώρισε βραβεύοντας τον. Το 2007 τιμήθηκε με το βραβείο Akao από τη Διεθνή Εταιρεία Quality Function Deployment. Το 2005 εξελέγη στη National Academy of Engineering για την ανάπτυξη και τη γενίκευση της αναλυτικής διαδικασίας ιεράρχησης και της διαδικασίας αναλυτικού δικτύου πολυκριτηριακής λήψης αποφάσεων.⁴⁸

Η Ιεραρχική Ανάλυση Αποφάσεων είναι μια τεχνική η οποία αναπτύχθηκε στο Wharton School of Business τη δεκαετία του 1970. Είναι μια τεχνική αντιμετώπισης περίπλοκων προβλημάτων απόφασης, βασισμένη στα μαθηματικά καθώς επίσης και στην ανθρώπινη ψυχολογία και είναι σχεδιασμένη να συνδυάζει τη λογική, τα αισθήματα και τη διαίσθηση σε ένα αποτελεσματικό πλαίσιο επίλυσης πολυκριτηρίων προβλημάτων. Η μέθοδος δεν απαιτεί οι κρίσεις του αποφασίζοντα να είναι συνεπείς ή μεταβατικές, ο βαθμός της συνέπειας γνωστοποιείται στον αποφασίζοντα ο οποίος τελικά είναι εκείνος που αποφασίζει εάν και κατά πόσο η βαθμολογία των εναλλακτικών λύσεων είναι αξιόπιστη.

⁴⁸ Διαθέσιμο στο <http://www.amazon.com/Thomas-L.-Saaty/e/B001H6II06> Ημερομηνία πρόσβασης 4/4/2014

Η Ιεραρχική Ανάλυση Αποφάσεων αντιμετωπίζει το πρόβλημα της κατανομής των βαρών σε ένα σύνολο από δραστηριότητες σύμφωνα με το βαθμό σημαντικότητάς τους. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιούνται δυαδικές συγκρίσεις και αναπτύσσεται μια κλίμακα προτίμησης μεταξύ των δραστηριοτήτων με βάση τις εκτιμήσεις των αποφασιζόντων. Αυτή η διαδικασία καταλήγει στη δημιουργία ενός πίνακα βαρών κι ενός πίνακα εκτιμήσεων για κάθε κριτήριο. Η μέθοδος αυτή αποτελείται από τέσσερις κύριες λειτουργίες. Η πρώτη είναι η ιεραρχική ανάλυση του προβλήματος όπου καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα των αποτελεσμάτων. Μια τέτοια δομή έχει τουλάχιστον 3 επίπεδα τα οποία είναι ο στόχος τα κριτήρια και οι εναλλακτικές ή τα υποκριτήρια.⁴⁹

Στη παρούσα εργασία έχουμε τον στόχο ο οποίος είναι η άποψη των επιχειρηματιών για τις αιτίες της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής. Τα κριτήρια τα οποία είναι η έλλειψη παιδείας, η πολυπλοκότητα νομοθεσίας, αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων, η ατιμωρησία και η υπερβολική φορολόγηση.

Τέλος σαν τρίτο επίπεδο έχουμε τα υποκριτήρια τα οποία είναι

•Για την έλλειψη παιδείας:

- 1 Επιχειρηματική ηθική
- 2 Φορολογική συνείδηση
- 3 Μορφωτικό επίπεδο
- 4 κουλτούρα φορολογούμενων

•Για την πολυπλοκότητα νομοθεσίας

- 1 Συχνές αλλαγές νόμων και μη εφαρμογή τους
- 2 «Παράθυρα» σε νόμους ή «νόμιμες» απαλλαγές
- 3 Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων
- 4 Γραφειοκρατία

•Για την αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων

- 1 Σπάταλη δημοσίου χρήματος
- 2 Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)
- 3 Κακή διαχείριση
- 4 Μη απολογισμός διαχείρισης

•Για την ατιμωρησία

- 1 Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής

⁴⁹ Παρασκευόπουλος Κ.,(2008), «υλοποίηση πολυκριτηριακής μεθόδου AHP», διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, τμήμα πληροφορικής, σελ 50-51 Διαθέσιμη στο <http://invenio.lib.auth.gr/record/113498/files/paraskeuopoulos.pdf?version=1> ημερομηνία πρόσβασης 18-3-2014

- 2 Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)
 - 3 Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»
- Για την υπερβολική φορολόγηση
- 1 Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης
 - 2 Τεκμήρια φορολόγησης
 - 3 Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση
 - 4 Άδικη φορολογική κλίμακα

Η δεύτερη λειτουργία της μεθόδου είναι η συλλογή προτιμήσεων για τα στοιχεία της απόφασης. Σε αυτή τη λειτουργία συγκρίνονται τα υποκριτήρια κατά ζεύγη. Ο αποφασίζων συγκρίνει ανά δυο όλα τα υποκριτήρια. (Αυτή ήταν η υποχρέωση όσων συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια.)

Η τρίτη λειτουργία είναι η εκτίμηση προτεραιοτήτων για τα στοιχεία απόφασης. Γνωρίζοντας τις προτιμήσεις του αποφασίζοντα η μέθοδος υπολογίζει τα σχετικé βάρη των στοιχείων ενός επιπέδου.

Η τελευταία λειτουργία είναι η μέθοδος γεωμετρικού μέσου η οποία χρησιμοποιείται για υπολογισμούς με το χέρι.⁵⁰ Στη περίπτωση μας οι υπολογισμοί έγιναν ηλεκτρονικά μέσω του προγράμματος expert choice 2000. Τα αποτελέσματα που πήραμε από το expert choice 2000 τα μεταφέραμε στο Excel όπου και τα επεξεργαστήκαμε, δημιουργήσαμε πίνακες και γραφήματα.

⁵⁰ Παρασκευόπουλος Κ.,(2008), «υλοποίηση πολυκριτηριακής μεθόδου ΑHP», διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, τμήμα πληροφορικής, σελ 51-56 Διαθέσιμη στο <http://invenio.lib.auth.gr/record/113498/files/paraskeuopoulos.pdf?version=1> ημερομηνία πρόσβασης 18-3-2014

4.3 Κατασκευή και μορφή ερωτηματολογίου:

Τα ερωτηματολόγια δόθηκαν έτοιμα από τον επιβλέπων καθηγητή κ. Μιχαήλ Διακομιχάλη. Στην πρώτη σελίδα αναφέρονται το θέμα, τα κριτήρια και τα υποκριτήρια τα οποία έχουμε αναφέρει αναλυτικά παραπάνω. Στη δεύτερη σελίδα εξηγείται ο τρόπος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου και η κλίμακα τις σχετικής σημαντικότητας. Αμέσως μετά ακολουθούν τα υποκριτήρια που πρέπει να συγκριθούν από τους επιχειρηματίες. Τέλος στην ενδέκατη σελίδα αναφέρεται ότι το ερωτηματολόγιο θα χρησιμοποιηθεί για την εκπόνηση πτυχιακής εργασίας, ακόμη αναφέρονται τα στοιχεία του επιβλέπων καθηγητή, τα στοιχεία του φοιτητή και το τμήμα στο οποίο ανήκουν.

4.4 Μέγεθος δείγματος:

Στο νομό Καστοριάς όπου διεξήχθη η έρευνα υπάρχουν περίπου 4000 μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Μοιράσαμε ερωτηματολόγια σε 60 επιχειρηματίες και απαντήθηκαν 47 από αυτά. Χρησιμοποιήσαμε τα 41 διότι τα υπόλοιπα 6 δεν ήταν έγκυρα, εφόσον υπήρχαν στις περισσότερες ερωτήσεις δυο απαντήσεις. Το μέγεθος του δείγματος σε ποσοστό επί τις εκατό είναι 1,02% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του νομού. Η επιλογή των επιχειρηματιών που ρωτηθήκαν ήταν τυχαία.

4.5 Αποτελέσματα έρευνας:

Μετά την εισαγωγή των δεδομένων που έχουμε συλλέξει καταλήξαμε στον παρακάτω πίνακα όπου παρατηρούμε τη σημαντικότητα κάθε υποκριτηρίου σε σχέση με τα άλλα υποκριτήρια του κριτηρίου στο οποίο ανήκει (local), καθώς επίσης και σε σχέση με τις αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής (global).

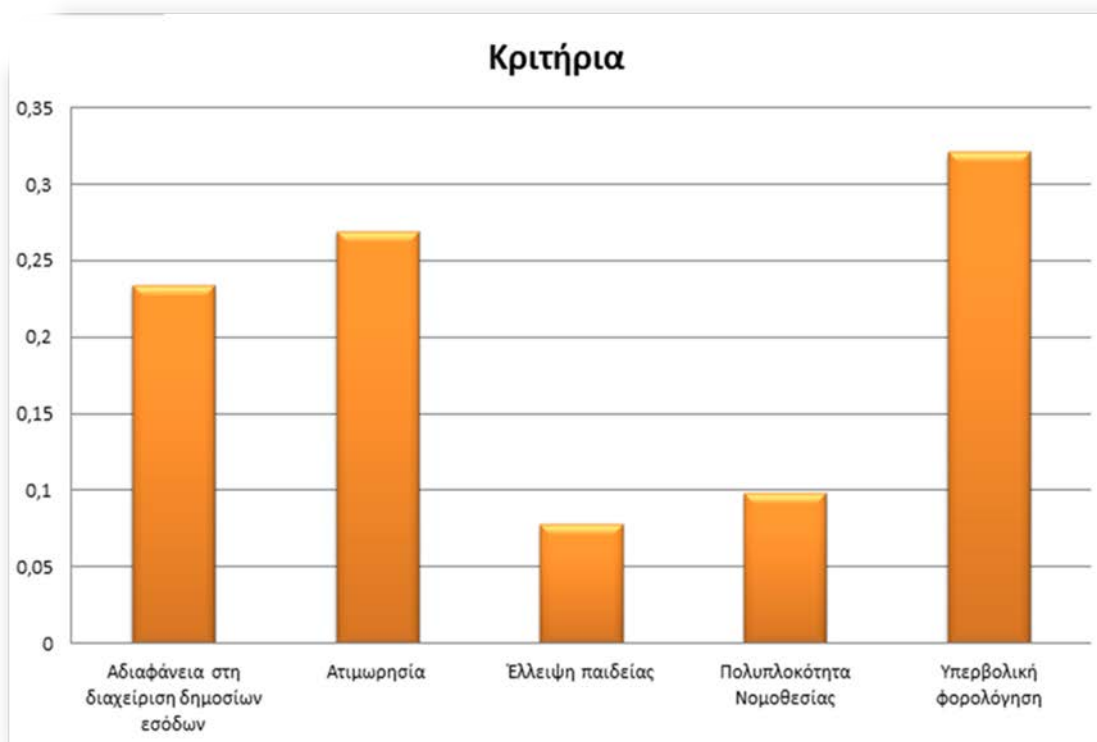
Πίνακας 4.5.1 Αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.

Η άποψη των επιχειρηματιών του νομού Καστοριάς.

					<i>Local</i>	<i>Global</i>
<i>Έλλειψη παιδείας</i>					0,078	0,078
	Επιχειρηματική ηθική				0,174	0,014
	Φορολογική συνείδηση				0,337	0,026
	Μορφωτικό επίπεδο				0,274	0,021
	Κουλτούρα φορολογούμενων				0,214	0,017
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>					0,098	0,098
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους				0,241	0,024
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές				0,315	0,031
	Αγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων				0,161	0,016
	Γραφειοκρατία				0,283	0,028
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>					0,234	0,234
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος				0,237	0,055
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)				0,299	0,070
	Κακή διαχείριση				0,265	0,062
	Μη Απολογισμός διαχείρισης				0,199	0,047
<i>Ατιμωρησία</i>					0,269	0,269
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής				0,194	0,052
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)				0,445	0,120
	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»				0,361	0,097
<i>Υπερβολική φορολόγηση</i>					0,321	0,321
	Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης				0,178	0,057
	Τεκμήρια φορολόγησης				0,170	0,055
	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώσ				0,299	0,096
	Άδικη Φορολογική κλίμακα				0,353	0,113

Για την καλύτερη κατανόηση του πίνακα θα αναλύσουμε τα αποτελέσματα του σταδιακά με τη βοήθεια γραφημάτων, ξεκινώντας με το Γράφημα 4.5.1 στο οποίο χρησιμοποιούνται οι τιμές global των κριτηρίων οι οποίες αναφέρονται στο ποσοστό συμμετοχής κάθε κριτηρίου (και υποκριτηρίου) στο θέμα της έρευνας.

Γράφημα 4.5.1

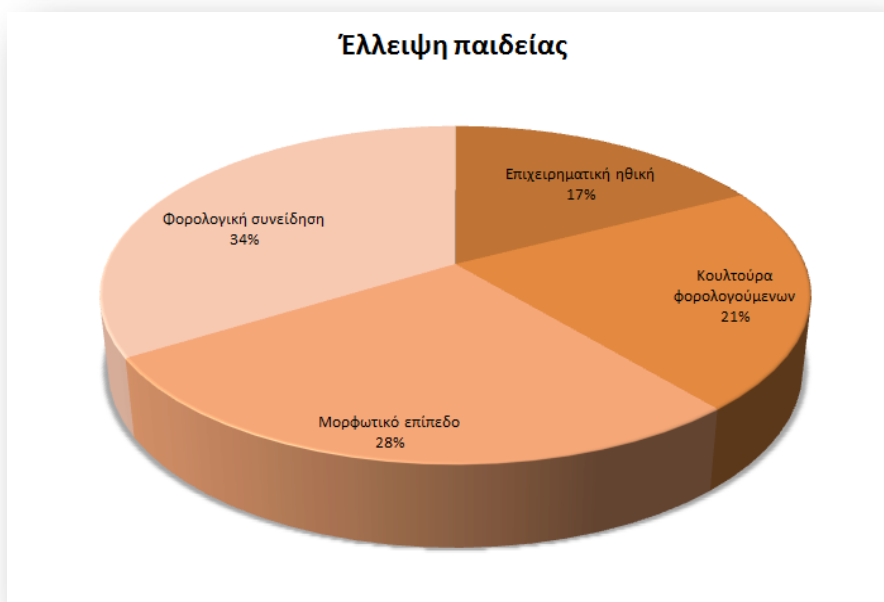
Το παραπάνω γράφημα παρουσιάζει τα 5 κριτήρια των φαινομένων της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής και τις τιμές που έχουν καταχωρηθεί σε κάθε ένα από αυτά βάση των απαντήσεων που συλλέξαμε με τα ερωτηματολόγια. Στον κάθετο άξονα παρουσιάζεται το εύρος των τιμών που παίρνουν τα κριτήρια ξεκινώντας από το μηδέν και στον οριζόντιο άξονα παρουσιάζονται τα κριτήρια. Ακολουθεί η εξήγηση του διαγράμματος και τα ποσοστά επί τις εκατό κάθε κριτηρίου.

Εμφανές είναι το γεγονός πως η υπερβολική φορολόγηση θεωρείται από τους επιχειρηματίες του νομού Καστοριάς η κύρια αιτία φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής με ποσοστό 32%. Αμέσως μετά ακολουθεί η ατιμωρησία με ποσοστό 27% και στη συνέχεια η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων με ποσοστό 23%. Αυτές θεωρούνται σημαντικότερες αιτίες και η διαφορά με τις επόμενες δυο είναι αισθητή ακόμη και με μια απλή ματιά στο γράφημα. Λιγότερο σημαντικές λοιπόν φαίνονται να είναι η πολυπλοκότητα νομοθεσίας με ποσοστό 10% και τέλος η έλλειψη παιδείας η οποία έχει ποσοστό μόλις 8%.

Στα γραφήματα 4.5.2-4.5.6 που ακολουθούν θα δούμε τα υποκριτήρια που συντελούν κάθε ένα από τα παραπάνω κριτήρια. Για τα διαγράμματα αυτά χρησιμοποιούνται οι τιμές local οι οποίες αναφέρονται στο ποσοστό συμμετοχής του υποκριτηρίου στο κριτήριο όπου ανήκει.

Αρχικά θα ασχοληθούμε με το κριτήριο «Έλλειψη παιδείας» του οποίου τα υποκριτήρια παρουσιάζονται στο παρακάτω γράφημα.

Γράφημα 4.5.2

Όπως προκύπτει από το παραπάνω διάγραμμα σημαντικότερο υποκριτήριο είναι η φορολογική συνείδηση με ποσοστό 34%. «Φορολογική συνείδηση είναι η εθελούσια συμμόρφωση προς τις φορολογικές υποχρεώσεις που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της προσωρινής ή μόνιμης παραμονής σε μια χώρα».⁵¹ Ακολουθεί το μορφωτικό επίπεδο, δηλαδή το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού, με ποσοστό 28% και αμέσως μετά με ποσοστό 21% η κουλτούρα των φορολογούμενων, όπου με τη λέξη κουλτούρα εννοούμε «Με τον όρο κουλτούρα νοείται ένα σύστημα κοινών: Αξιών, Πιστεύω, Εννοιών, Παραδοχών, Συμβόλων, Εθίμων, Κανόνων (τυπικών και άτυπων), Προτύπων».⁵² Τελευταίο υποκριτήριο είναι η επιχειρηματική ηθική με ποσοστό 17%. «Η ηθική λοιπόν, στο χώρο των επιχειρήσεων,

⁵¹ Μαρκίδης Κ.,(2013), «Φορολογική Συνείδηση: Το αντίδοτο στην κρίση;», IN B NEWS Διαθεσιμο στο <http://www.sigmalive.com/inbusiness/opinions/external/62996>

Ημερομηνια προσβασης 22-3-2014

⁵² <http://www.aode.gr>

κατηγοριοποιείται σε κανόνες, για την τήρηση των οποίων δεν υπάρχει προκαθορισμένο σύστημα, το οποίο να έχει πάντα την αρμοδιότητα αποκατάστασης των αδικιών.»⁵³
Ακολουθεί το γράφημα που παρουσιάζει τα υποκριτήρια στη πολυπλοκότητα νομοθεσίας.

Γράφημα 4.5.3

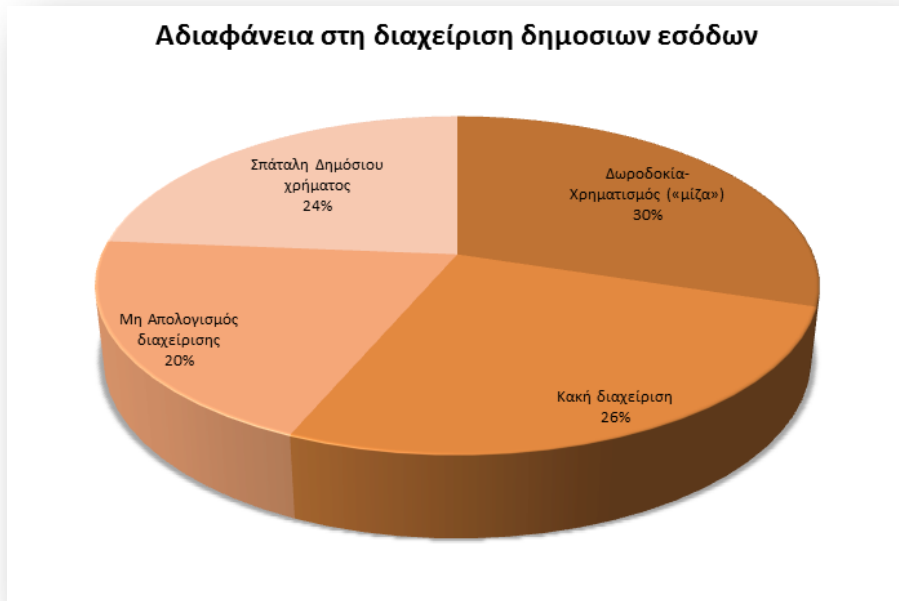

Σημαντικότερο υποκριτήριο είναι τα «Παράθυρα» σε νόμους ή «νόμιμες» απαλλαγές με ποσοστό 32%, ακολουθεί η γραφειοκρατία με ποσοστό 28%, στη συνέχεια έρχονται οι συχνές αλλαγές νόμων και η μη εφαρμογή τους με ποσοστό 24%, ενώ τελευταία έρχεται η άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων με ποσοστό 16%.

Ακολουθούν τα υποκριτήρια της Αδιαφάνειας στη διαχείριση δημοσίων εσόδων.

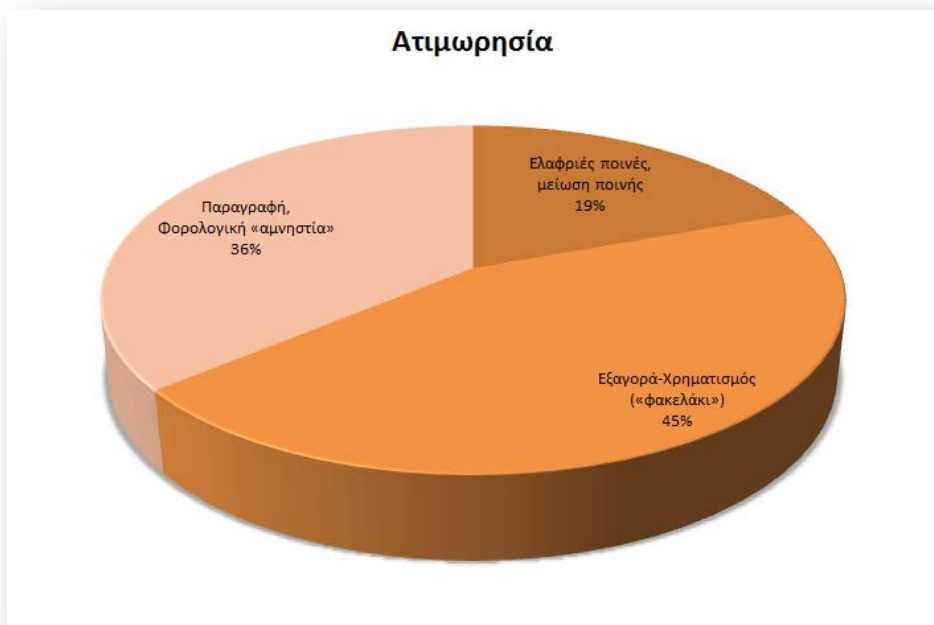
⁵³ ΤΣΟΥΡΕΛΗ Ε., «ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ & ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ», Πτυχιακή Εργασία, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ, σελ 22
Διαθέσιμη στο http://eureka.lib.teithe.gr:8080/bitstream/handle/10184/2554/Tsoureli_Eleni.pdf?sequence=2
Ημερομηνία πρόσβασης 22-3-2014

Γράφημα 4.5.4

Βασικό υποκριτήριο είναι η δωροδοκία-χρηματισμός («μίζα») με ποσοστό 30%, ακολουθεί η κακή διαχείριση δημοσίων εσόδων με ποσοστό 26%. Αμέσως μετά η σπατάλη δημόσιου χρήματος με ποσοστό 24% και τέλος ο μη απολογισμός διαχείρισης με ποσοστό 20%. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα υποκριτήρια της ατιμωρησίας.

Γράφημα 4.5.5

Σημαντικότερο υποκριτήριο της ατιμωρησίας είναι η εξαγορά-χρηματισμός ή αλλιώς το φακελάκι με σημαντικό ποσοστό που φτάνει στο 45%. Ακολουθεί η παραγραφή, φορολογική «αμνηστία» με ποσοστό 36% και με ποσοστό 19% έρχονται οι ελαφριές ποινές, μείωση ποινής.

Τέλος παρουσιάζονται τα υποκριτήρια της υπερβολικής φορολόγησης.

Γράφημα 4.5.6

Το μεγαλύτερο ποσοστό κατακτά η άδικη φορολογική κλίμακα με ποσοστό 35% και ακολουθεί η περαιώση με ποσοστό 30%. Αμέσως μετά και με μικρή διαφορά μεταξύ τους έρχονται οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης και τα τεκμήρια φορολόγησης με ποσοστά 18% και 17% αντίστοιχα.

Παραπάνω είδαμε τη σημαντικότητα των υποκριτηρίων σε σχέση με τα κριτήρια όπου ανήκουν. Ποια υποκριτήρια όμως είναι τα σημαντικότερα και πια τα λιγότερο σημαντικά σε σχέση με το συνολικό θέμα μας, τη φοροδιαφυγή και τη φοροαποφυγή; Απάντηση θα μας δώσουν οι δυο πίνακες που ακολουθούν.

Στον πίνακα 4.5.2 παρουσιάζονται τα πέντε σημαντικότερα υποκριτήρια ενώ στον πίνακα 4.5.3 παρουσιάζονται τα πέντε λιγότερο σημαντικά υποκριτήρια της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής ανεξάρτητα από το κριτήριο στο οποίο ανήκουν.

Πίνακας 4.5.2

Υποκριτήριο	Τιμή Global	Ποσοστό %
Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)	0,120	12%
Άδικη Φορολογική κλίμακα	0,113	11,3%
Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»	0,097	9,7%
Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση	0,096	9,6%
Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)	0,070	7%

Πίνακας 4.5.3

Υποκριτήριο	Τιμή Global	Ποσοστό %
Επιχειρηματική ηθική	0,014	1,4%
Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0,016	1,6%
Κουλτούρα φορολογούμενων	0,017	1,7%
Μορφωτικό επίπεδο	0,021	2,1%
Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους	0,024	2,4%

Την κορυφή κατακτά η Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι») με ποσοστό 12%. Στη δεύτερη θέση βλέπουμε την Άδικη Φορολογική κλίμακα με ποσοστό 11,3% με διαφορά από την εξαγορά 0,7% . Στη συνέχεια ακολουθούν η Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία» και η επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση με ποσοστά 9,7% και 9,6% αντίστοιχα. Αμέσως μετά με αισθητή διαφορά έρχεται η δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα») με ποσοστό 7% . Είδαμε τα πέντε σημαντικότερα υποκριτήρια όπως αυτά καθορίστηκαν από τους επιχειρηματίες του νομού που ερευνούμε και τώρα θα περάσουμε στα πέντε λιγότερο σημαντικά κατά την άποψή τους υποκριτήρια. Οι συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους έρχονται πέμπτες από το τέλος με ποσοστό 2,4%. Τέταρτο από το τέλος το μορφωτικό επίπεδο με ποσοστό 2,1%. Ακολουθούν η κουλτούρα των φορολογούμενων και η άγνοια των ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων με ποσοστά 1,7% και 1,6% αντίστοιχα. Στην τελευταία θέση με το χαμηλότερο ποσοστό μόλις 1,4% βλέπουμε την επιχειρηματική ηθική. Αυτά ήταν τα αποτελέσματα όπως προέκυψαν από την επεξεργασία των έγκυρων ερωτηματολογίων. Στη συνέχεια ακολουθούν τα συμπεράσματα τα οποία βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Σημαντική παρατήρηση είναι ότι από τα 4 υποκριτήρια της Έλλειψης παιδείας τα 3 βρίσκονται στον πίνακα 4.5.3 ο οποίος παρουσιάζει τα λιγότερο σημαντικά υποκριτήρια. Όπως είδαμε στο γράφημα 4.5.1 η έλλειψη παιδείας έρχεται τελευταία ανάμεσα στα υπόλοιπα κριτήρια με ποσοστό μόλις 8%. Προφανές είναι ότι οι επιχειρηματίες του νομού που ερευνούμε δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στο φακελάκι, την άδικη Φορολογική κλίμακα, τη παραγραφή, τη περαιώση και τη μίζα αντί για το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού, τις αξίες και τα πιστεύω τις κοινωνίας στην οποία ανήκουν.

Συμπεράσματα έρευνας

Στο πλαίσιο της έρευνας που διεξήχθη καταγράφεται η σημαντικότητα των κριτηρίων και των υποκριτηρίων των φαινομένων της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής με βάση την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Καστοριάς. Έντονα εκφράστηκε πως η υπερβολική φορολόγηση είναι το κριτήριο που ωθεί περισσότερο τους επιχειρηματίες του νομού στη φοροδιαφυγή και τη φοροαποφυγή.

Οι επαγγελματίες του νομού πιστεύουν λοιπόν πως για να έχουμε οικονομία με προοπτική χωρίς τεράστιες απώλειες εσόδων για το κράτος χρειαζόμαστε ένα ελαφρύτερο, δίκαιο και σταθερό φορολογικό σύστημα χωρίς δυνατότητα χρηματισμού για να πιστέψουν οι πολίτες πως πληρώνουν για κοινό καλό και όχι για το καλό κάποιων ιδιωτών.

Η έλλειψη παιδείας με την φορολογική συνείδηση κύριο συστατικό περνά σχεδόν απαρατήρητη από τους επαγγελματίες διότι πιστεύουν πως η έλλειψη διαφάνειας καταστρέφει κάθε θετική σκέψη.

Η ταλαιπωρία δε που υφίσταται λόγω της πολυπλοκότητας και των συχνών αλλαγών των νόμων με τα παράθυρα έρχεται και ολοκληρώνεται με τις περαιώσεις . Εξέχοντα ρόλο παίζουν και η ατιμωρησία και η αδιαφάνεια με την εξαγορά και τη δωροδοκία κύρια συστατικά αντίστοιχα, για τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.

Συμπεράσματα εργασίας

Στην παρούσα εργασία έγινε παρουσίαση των φαινομένων καθώς επίσης και των λόγων ύπαρξης των φαινομένων της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής καθώς και της παραοικονομίας. Η εκ προθέσεως απόκρυψη εισοδήματος, λόγω της άδικης φορολόγησης, του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, κυρίως κοινωνικού, του τρόπου που δαπανά τα έσοδα το κράτος, η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος, η όχι σωστή οργάνωση των υπηρεσιών ή του τρόπου οργάνωσης της αγοράς, πολλές φορές ωθεί πολίτες να χρησιμοποιούν και αθέμιτα ή παράνομα μέσα για να αποφύγουν τη καταβολή της συνεισφοράς τους στο κράτος με συνέπειες στην οικονομία όπως στον πληθωρισμό, στην ενεργεία στη κοινωνία ακόμα και στη δημοσιονομική πολιτική, την εικόνα της χώρας μας στο εξωτερικό.

Βλέπουμε πόσο έντονη είναι η ανάγκη για άμεση ηλεκτρονική σύνδεση της κρατικής μηχανής για να πραγματοποιείται άμεσα ενημέρωση και αυτόματος έλεγχος, με αυτό το τρόπο μειώνεται και η γραφειοκρατία που πλήττει τη χώρα μας, με διασταυρώσεις στοιχείων. Η αναμόρφωση και κυρίως η απλοποίηση του φορολογικού συστήματος, γιατί ο μεγάλος αριθμός φόρων αμέσων και έμμεσων το κάνει δυσκίνητο, καθώς και η δίκαιη κατανομή φορολογικού βάρους θα βοηθήσει στη μείωση του προβλήματος.

Έντονη είναι η ανάγκη διαφάνειας σε όλα τα επίπεδα της κρατικής μηχανής. Ο πολίτης θέλει να βλέπει που πηγαίνουν οι φόροι που πληρώνει (αντικαταβολή) και να μη έχει αμφιβολίες για τον τρόπο χρηματοδότησης των δαπανών.

Τέλος η έντονη ανάγκη για ενημέρωση, εκπαίδευση και μόρφωση των πολιτών για να μη λειτουργούν ατομικά σε βάρος πολλές φορές του κοινωνικού συνόλου και να μεταβιβάζουν τις ευθύνες τους στους άλλους ώστε να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη ανάμεσα στο κράτος και τους πολίτες.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

- Τάτσος, Ν., (2001), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στη Ελλάδα», Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ
- Καλυβιανάκης Κ.,(1993), «φορολογικό καθεστώς-παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Αθήνα, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ
- Οικονόμου Δ., «Έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού Και Οικονομική Ανάπτυξης», Εκδότης Library of AUEB-Kalitsunak. Διαθέσιμο στο <http://www.google.gr/books?id=xYFTw2UhDgwC&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false>
- Γκουμπανιτσάς Γ, «Οικονομική Ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής», Διαθέσιμο στο: <https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDsQFjAB&url=http%3A%2F%2Fold.phs.uoa.gr%2F~ahatzis%2FGoubanitsas.doc&ei=pOwrU4W9BezW4gShwYHoAQ&usq=AFQjCNFIUWsZHVNm13Yel-OBIQbBkO-1VQ&sig2=VGcTWv1fj-HIbOEoTlvcUA>
- Χλέπας,Ν.,(2012), «Ηθική και Δεοντολογία στη Σύγχρονη Δημόσια Διοίκηση», μέρος δεύτερο, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΑΘΗΝΑ. Διαθέσιμο στο http://www.ekdd.gr/ekdda/images/diethnoi/Praktika_Ekdda_Ena_GR.pdf
- Βαβούρας Ι, Μανώλας Γ, (2004), «Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο», εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα
- Βαβούρας, Ι.Σ. (1990), «Παραοικονομία, Τέχνη Πολιτικής Οικονομίας», Ειδική Έκδοση 1, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
- Παλαιολόγου Ι, Κασσάρ Γ, (2003), «Εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας στην Ελλάδα 1960-2000», «ΣΠΟΥΔΑΙ», Τόμος 53, Τεύχος 3ο. Διαθέσιμο στο http://digilib.lib.unipi.gr/spoudai/bitstream/spoudai/105/1/t53_n3_14to36.pdf
- Σιμου,Ν.(2004), «Παραοικονομία και κοινωνία: επιπτώσεις», «Ανάπτυξη» Μηνιαίο επίσημο όργανο των παραγωγικών τάξεων, τεύχ.7

- Νάτσας, Ε., «Το θεωρητικό πλαίσιο της διάκρισης ανάμεσα στην φοροδιαφυγή και την παραοικονομία», e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας. Διαθέσιμο στο: http://e-jst.teiath.gr/issue_4_2007/nastas_4.pdf
- Κανελλόπουλος, Κώστας Ν., μελετητικής ομάδας ΚΕΠΕ, (1995), «παραοικονομία και φοροδιαφυγή: μετρήσεις και οικονομικές επιπτώσεις», Αθήνα
- Μαρκίδης Κ.,(2013), «Φορολογική Συνείδηση: Το αντίδοτο στην κρίση;», IN B NEWS Διαθέσιμο στο <http://www.sigmalive.com/inbusiness/opinions/external/62996>

Ξένη βιβλιογραφία

- Vasardani,M., «TAX EVASION IN GREECE: AN OVERVIEW», Economic Research Department, Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/econbull201106.pdf#page=16>
- Dan A., Caldera A., Johansson A.,(1011), «towards a Better understanding of the informal economy», OECD Economics Department working papers ,No 873,p.7.Διαθέσιμο στο http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/towards-a-better-understanding-of-the-informal-economy_5kqb1mf88x28
- Blades, D. (1982), «The Hidden Economy and the National Accounts», OECD, Occasional Studies, Paries.
- Manolas G, Sfakianakis G, Vavouras I, (2013), «Tackling the debt crisis in Greece: The role of the underground economy», Social Cohesion and Development. Διαθέσιμο στο http://www.epeksa.gr/assets/variousFiles/file_2.Manolas,%20Sfakianakis,%20Vavouras.pdf

Διαδικτυακές πηγές

- www.forologikanea.gr
- www.taxheaven.gr
- www.imerisia.gr
- www.kathimerini.gr
- siamakis-lawyers.gr
- indepanalysis.gr/
- www.amazon.com
- www.aode.gr

Διδακτορικές εργασίες

- Γιάτσε, Κ. (2013), «Η έκταση της φοροδιαφυγής: εμπειρική έρευνα σε ελληνικές επιχειρήσεις», μεταπτυχιακή εργασία, πανεπιστήμιο Πατρών, τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Διαθέσιμη
στο: [http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/6218/3/Nimertis_Jace\(de\).pdf](http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/6218/3/Nimertis_Jace(de).pdf)
- Παρασκευόπουλος Κ.,(2008), «υλοποίηση πολυκριτηριακής μεθόδου ΑHP», διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, τμήμα πληροφορικής, σελ 50-51
Διαθέσιμη
στο: <http://invenio.lib.auth.gr/record/113498/files/paraskeuopoulos.pdf?version=1>
- Τσουρέλη Ε., «επιχειρηματική ηθική & δεοντολογία», Πτυχιακή Εργασία, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης, σχολή διοίκησης και οικονομίας, τμήμα εμπορίας και διαφήμισης. Διαθέσιμη
στο: http://eureka.lib.teithe.gr:8080/bitstream/handle/10184/2554/Tsoureli_Eleni.pdf?sequence=2